

ÖSZÖDFALVA.

Ewzedfalva, Hezedfalva, Ezetfalva, Ewzeudfalva.

Az ugoicsai kismemesi falvak egyike. Nevét kétségtelenül Öszöny (Euzeni) fiától, Öszödtől (Euzud) nyerte, aki 1300-ban más ugoicsai nemességekkel együtt tiltakozott a szomszédos Sásvár és Banna elidegenítése ellen.¹ Tiltakozó nemes társai nevei szintén tovább élnek az általuk alapított hasonló kismemesi faluk neveiben. Maga Öszödfalva, mint már neve után megtelepültnek tekinthető birtok, csak a század végén merül fel a hasonló nevű család nevében. Öszöny fiaitól származtathatók le egyes sásvári és bökényi családok is, az utóbbiakkal az Öszödfalvyak a XV. sz. folyamán öszödfalvi birtokok felett állandó pereskedésben állottak. A Tisza folyása mellé települt falu – miként hasonló fekvésű testvérfalvai – sokat szenvedett a Tisza gyakori áradásaitól és az ezek során bekövetkezett mederváltoztatásoktól. A Tisza a XVII. sz. dereka táján végleg el is pusztította.² Területe a szomszédos Csepe határába olvadt be.³ A kis falut csak nemességek és változó, általában csekély számú zsellérség lakta. A falu magyarságát az alábbi adatok élesen világítják meg.

NEMESSÉG.

Öszödfalváról nevezett családok. XIV. sz. *M:* Öszödfalvy. – XV. sz. *M:* Göde, Kis, Kun, Euz (Heuz), Öszödfalvy, Porkoláb, Szilágyi, Tar, Tarjányi; *N:* Frank. – XVI. sz. *M:* Göde, Gödény, Nagy, Őz, Szilágyi.

BIRTOKOSOK.

1567.⁴ Göde Pál 1 i.

JOBBÁGYSÁG.

1545.⁵ *M:* Fogas (des).

¹ Tört. Tár 1903. 119.

² Az 1716. évi dézsmajegyzék szavai: „... pridem desolata, impedimento rabiditatis et exundantiae Tibisci”. Másik ez évi dézsmajegyzékben: „... pridem desolata ob exundationem Tybisci, carrectis et spinis impedita a nullo incolitur”. Dec. Ug.

³ Ma is Csepe határának részét alkotja, ugyancsak Öszödfalva név alatt. L. Csepénél.

⁴ Dic.

⁵ Újh. 1545. F. 11. Ns 30.

1567.⁶ *M:* Bial.

1570.⁷ 14 chr. *M:* Begani, 2 Biro, 3 Jakab, Kovacs, Katona; *B:* Olah, 2 Oroz, Panyodi, 2 Thot.

1567–1620. között új nevek.⁸ 1580. *B:* Vasvari. – 1585. *M:* Varally; *Sz:* Jakczitt. – 1586. *M:* Dienes, Erdeos. – 1587. *M:* Sipos. – 1588. *M:* Geonger. – 1592. *M:* Zeoch (1594: Zwcz), – 1595. *B:* Ispan. – 1598. *M:* Chiele (1600: Czelleo); *B:* Joane (Imre). – 1600. *M:* Fejer. – 1601. *M:* Barla, Caspar, Hodosi, Kjs, Nagy, Petheő, Varga, Vida. – 1602. *M:* Bechy, Boros, Pataki. – 1607. *M:* Cziomos. – 1612. *M:* Kozma. – 1619. *M:* Kalmar, Mathius, Dancz. –

1620.⁹ 1 j, 8 chr. *M:* Byall, Bewcz, Dancz, 2 Dyeness, Geore, Kalmar, Nagy, Zwcz.

1620-tól további új nevek.¹⁰ 1621. *M:* Ballago. – 1625. *M:* Demjen, Kecskes. – 1631. *B:* Jussa(?). – 1632. *M:* Geode. – 1636. *M:* Megyesi. – 1644. *M:* Por.

1651.¹¹ 2 chr. *M:* Dienes, Poor.

Ez az utolsó jegyzék, melyben a falu lakott helyként szerepel. Az 1663. évi dézsmajegyzék szerint: desolata. Az 1689. évi dézsmajegyzék szerint a falu 28 évvel előbb, tehát 1660 táján pusztult el.¹²

PÁST.

Pasit, Pasith, Past, Pasth, Paast.

A XIII. sz.-ban Ugocsa megye déli részén nagy birtoktestet szerző Káta nemzetség ugocsa-bereg-szatmári ágának birtoka volt. Először a birtoktest ősi magját képező Bábony 1319. évi határjárásában találkozunk nevével.¹ A XIV–XV. sz.-ban a családi birtokperekben osztozkodásokban mindig a többi nemzetségi birtokok (Halmi, Kőkényesd, Bábony, Tamásváralja, Turc) sorában, ezekkel együtt possessioként szerepel s így bizonyosan lehet következtetnünk, hogy ez időben még lakott hely volt. A XVI. sz. elején azonban már „praedium”-

⁶ Az adó alá eső porták összeírásakor készített jegyzékben (Dic.) csupán ez egy zsellér neve szerepel.

⁷ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug.

⁸ A felsorolt nevek szintén a dézsmajegyzékekben. Dec. Ug. A következő nevek csupán egy ízben fordulnak elő: Barla, Bechy, Boros, Caspar, Cziomos, Fejer, Geonger, Hodosi, Ispán, Jakczitt, Joane, Kjs, Kozma, Mathius, Pataki, Petheő, Sipos, Varally, Varga, Vida.

⁹ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug.

¹⁰ Szintén a dézsmajegyzékekben. Dec. Ug.

¹¹ Az ez évi jegyzékben – fokozatos apadás után – már csak ez a két keresztyénpénzt fizető zsellér neve fordul elő.

¹² Dec. Ug.

¹ L. Bábonynál.

nak nevezik s többé nem is népesült be. Mint puszta, Halmi határába olvadt, az egykori falu és határa helyét pedig az 1319. évi bábonyi határjárás alapján Halmi és Túrterebes között, a Túr mentén kell keresnünk. A falu nevéből² és abból a körülményből, hogy a Káta nemzetség szomszédos birtokainak első lakossága színmagyar volt, kétségtelenül következtethetünk az elpusztult falu egykori lakosságának magyar eredetére. A falu nevének máig nyoma maradt a földrajzi nevekben,³ a XVI. sz.-tól pedig a Pásty családnévvel találkozunk gyakran, főleg a szomszédos Káta birtokok jobbágyságai között.⁴

PÉTERFALVA. (*Peturfalva.*)

Kezdetől fogva az ugozsai kismemesi vidék egyik gócpontja, a legnépesebb nemesi falu s az időben, mikor a megye négy járásra volt osztva, a nemesi járás központja.¹ Aránylag csak későn, a XIV. sz. második felében, tűnik fel okleveles emlékeinkben.² de valószínű, hogy már régtől fogva állott s talán azzal a Petur-ral is azonos, mely már a váradi regestrumban szerepel.³ A XV. sz.-ban különféle nevek alatt már egész sorát találjuk a faluban a nemes családoknak. E családok az ugozsai

² Pást < Pázsit.

³ Halmi határában ma is van *Pást* nevű dűlő, (Pesty 1865), v. ö. ezenkívül Halmin 1650: *Pasthi malom*, a szomszédos Túrterebesen 1679-ben *Pástliget*.

⁴ Halmi (1478), Kökényesd (1579), Tamásváralja (1672). Más birtokokon: Veresmart (1552), Veréce (1567); Sásvár (1597).

¹ Szirmay 63.

² 1369 ben Péterfalvi-ak perelik egymást. Lel. P. fasc. 18. m. 20. Kom. jz.

³ Vítun de villa *Petur* megtámadta falubelijét Crisiust, akít az ugozsai comes tüzespróbára küldött. (1220). Reg. Var. 246. Komáromy ezt a Peturt egynek veszi a későbbi Péterfalvával (Ug. kel. 17.), nekünk azonban kétségeink vannak. Más helyen bőven kifejtjük, hogy az ugozsai vidék betelepülése legnagyobb részében csak a XIII. sz. második felében, ennek is vége fele indult meg, a fejlődésmentbe tehát nehezen volna beilleszthető egy ily korai nem is nemesi falu. Egyébként is bizonyosnak látszik, hogy a falu annak a Péternek a nevét viseli, aki testvéreivel, Pállal és Ivánkával együtt 1300. körül Fancsal nevű földjét elhatárolta, a bökényi birtokosok, ezek között Öszény fia Öszöd földjétől. Fancsal a XV. sz. utolsó előtti évtizedeiben a péterfalvi határ részeként ismét szerepel a bökényiekkel határvitában, nyilvánvaló tehát, hogy a föld 1300. körül is az ekkor még nem említett Péterfalvát megalapító nemeseké volt. Tudjuk, hogy a Péterfalva mellett fekvő testvér-faluk névadói (Forgolányfalva, Andrásfalva, Tivadarfalva, Öszödfalva) 1300-ban szerepelnek két oklevélben, ezt a falualapító csoportot tehát Péter pontosan egészíti ki. A fenti keltezetlen oklevél keltének meghatározásához v. ö. Bökénynél a 100. sz. jegyzetet.

kisnemességet keresztül-kasul fűzték rokoni szálakkal s a megye alispánjainak és szolgabíráinak sorában is gyakran szerepeltek. Aligha lehet vitás, hogy e nagyszámú kisnemesei család közé az idők folyamán számos nem nemes is bejutott, Csoma sorsát azonban, mely a XVIII. sz.-ban a fiscus kezére került, elkerülte, miután a község, Mária Terézia insurrectiós háborúiban szerzett érdemeire hivatkozva, a nádortól új adományt eszközölt ki a falura.⁴ A törzsökösen magyar nemesi családok kúriáiban a XV. sz.-ban még jelentékeny számú parasztság lakott, ez azonban a kúriális községgé alakuló faluban a következő században már erősen megcsappant. A zsellér sorsban élő, megfogyatkozott parasztságban meglehetősen élénk volt a ki cserélődés, melynek során a XVII. sz. második felében az egész kisnemesei vidéket előntő rutén hullám itt is nyomokat hagyott hátra. Természetesen e néhány rutén család a falu nyelvén állandó változást nem idézhetett elő, mivel a magyar nemesség hatalmas túlsúlyban volt, bár az 1717. évi tatárdúlás alkalmával, mikor a faluból elhurcolt 177 nemesből 54 végleg odaveszett,⁵ sorai erősen megritkultak.⁶

NEMESSÉG.

Péterfalváról nevezett családok. XIV. sz. *M:* Péterfalvy. – XV. sz. Barath, Barla, Beke, Bencze, Csákán, Csoma, Fábian, Farkas, Gódné, Kántor, Kismihály, Koncz, Kopó, Mihályfy, Nagypéter, Nemes, Pap, Péterfalvy, Székely, Széles, Szirmay, Szőke, Veress; *B:* Köbe, Supán, Török. – XVI. sz. *M:* Bálintfy, Balogh, Baráth, Barla, Bekő (Beke), Bencze, Borbély, Csákán, Csoma (Csomay), Futamoth, Illés, Kalós, Kántor, Kerecset, Kopó, Nagy, Nemes, Pázmán, Péterfalvy, Sándor, Szabó, Székely, Szilágyi, Szirmay, Szőke, Uszkay, Veress; *B:* Horváth, Köbe, Supán.

Egytelkesek, armalisták. 1670.⁷ Egytelkesek. *M:* Agyó, Bakos, Balogh, Csoma, Csamai, Csató, 2 Farkas, 2 Gyulai, Hegedüs, Herczeg, Kánai, Kántor, Kis, Lakatos, 6 Nagy, Sándor, Surányi, 2 Szabó, Szathmári, Székely, Szerencsi, Szilágyi, Uszkai, 2 Tomori, Veress; *B:* 2 Köbe, Orosz, 2 Oroszi, Supán. – 1743.⁸ Armalisták. *M:* 3 Agyó, Balogh, Bojtor, Csiszár, Gyarmati, Kiss, Nagy, Sáska, Szabó, Szatmári, Székely, Szilágyi, 2 Veress; *B:* Török. Libertinusok. *M:* Petki, Thimár; *B:* 2 Fogarasi. – 1754–55.⁹ Ar-

⁴ P. 4–1407. sub. AA., Szirmay 124.

⁵ Tört. Tár. 1903. 442.

⁶ A falu neve a 145.921/1907. sz. belügyminiszteri rendelettel „Tiszapéterfalva”-ban állapított meg.

⁷ Ug. jkv. 1670. szept. 22–23. f. 21. Az 1681. évi hasonló összeírásban az itt megnevezettek kivül még: Garboczy, Megyesi, 2 Vincze.

⁸ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

⁹ Nemesi összeírás. Helyt. 1760-ban (Per. 1760. Ns 6.) az armalisták között még a megnevezettek kivül: Dési, Lipcsei, Megyesi; 1772-ben (Per. 1772. júl. 2.): Engi, Erdélyi, Kálnay, Lator.

malisták. *M*: Agyó, Bokor aliter Dani, Csomay aliter Szilágyi, Huszty, Kutassy, 3 Nagy, Pusztay, Sáska, 2 Szabó, Szabó aliter Sombathy, Szatmáry, 2 Veres; *Sz*: 2 Sztojka; *B*: Török.

Birtokosok. 1567.¹⁰ Csoma György 1 i, 2 des. – 1672.¹¹ Futamoth György, Oroszy Bálint. – 1754–55.¹² Balogh Dávid, -Zsigmond, Csobot András, Futamot István, -János, Gyarmaty János, Kánnay György, Köbe Pál, Mókus János, Nagy Albert, -János, -Miklós, Petky aliter Verbóczy Ferenc, -József, Pinkóczy Sámuel, Riskó János, Székely György, Toth István, Vajda László. – 1775.¹³ Balogh János 1 i; Gődény György és Szatmáry István 1 i; Futamoth János 1 c, 1 i; -Zsigmond 1 i; Hagara Pál 1 c; Nagy Erzsébet 1 i.

JOBBÁGYSÁG.

1408.¹⁴ *M*: Urdugh.

1484.¹⁵ *M*: Chonth, Erdews, 2 Illyes, 4 Kyrál, Mathyas, Pynther, Wereb; *Sz*: Cynko; *B*: Gerlay, 3 Iriacus, 2 Jocus, 2 Lwcya.

1567.¹⁶ 1 i, név nélkül 2 des. *M*: Weres.

1570.¹⁷ 11 pf. *M*: Barta, Kazoni, Nagy, Sypos, Szabo, Tozegi, Veres, Vizi; *B*: Barsok, Keczi, Kora.

1570–1631. között új nevek.¹⁸ 1573. *M*: Kiralj, Lowaz. – 1578. *M*: Feyr, Magasligeti (1584: Magas); *B*: Oroz, – 1579. *M*: Halasz, Kelemen. – 1580. *M*: Erdos (1620: hibásan: Erdeogh), Kopas; *B*: Dob (a helyes névalak inkább: Dok-Dog, v. ö. 1583: Dok, 1587: Dogh). – 1582. *B*: Andriko. – 1584. *M*: Kele (1585: Kerle, 1596: Kelleo). – 1586. *M*: Zodos. – 1587. *M*: Beoczy. – 1589. *M*: Balogh, Biro. – 1592. *M*: Kys. – 1593. *B*: Lengiel. – 1597. *M*: Agoston, Cioma, Hwzti, Mark, Marthon, Pongor, Salanki, Siro, Zilagj; *B*: Tott. – 1601. *M*: Barat, Kovacz. – 1608. *M*: Deak. – 1610. *M*: Juhaz. – 1612. *B*: Baycza, Boka. – 1615. *M*: Czyato. – 1616. *M*: Gerezna. –

1631.¹⁹ 1 j, 6 chr. *M*: Erdeos, Kaszony, 3 Nagy, 2 Sipos.

¹⁰ Dic.

¹¹ Ug. jkv. 1672. jún. 13.

¹² Nemesi összeírás. Helyt.

¹³ UT.

¹⁴ Per. 1409. F. 8. Ns 26.

¹⁵ Hatalmaskodásban részt vett jobbágyok. Újh. Dl. 38.425.

¹⁶ Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzékben (Dic.) ez az egy zsellér szerepel.

¹⁷ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug.

¹⁸ Az itt felsorolt nevek is dézsmajegyzékekben. (Dec. Ug.) A következő nevek csupán egy ízben fordulnak elő: Agoston, Andriko, Bayczia, Boka, Beoczy, Cioma, Deak, Gerezna, Kovacz, Lowaz, Mark, Marthon, Pongor, Salanki, Siro, Tott, Zodos.

¹⁹ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug. Az ez évi jegyzékben ugyan a Barta ée Csató nevek nem szerepelnek, de az előző és a következő években rendszeresen előfordulnak.

1631–1689. között további új nevek.²⁰ 1632. *M*: Czomai. – 1645. *M*: Paladi, Szarka. – 1677. *B*: Orosz.

1689.²¹ 7 chr. *M*: Nagy, Sikett, Sipos, Varkonjai; *B*: 2 Orosz, Szeklenczj.

1689–1775. között további új nevek. 1690.²² *M*: Balog. – 1691.²³ *M*: Hegedűsz, Szőke; *Sz*: Demko. – 1692.²⁴ *M*: Jambor. – 1693.²⁵ *B*: Vereczey (1694: Verőczei Dec. Ug.). – 1694.²⁶ *Sz*: Olexa. – 1695.²⁷ *M*: Dudás; *B*: Koszta. – 1743.²⁸ *M*: Ferenc, Fazekas, Molnar, Pajinkas, Petki, Thimar, Virag; *Sz*: Holak; *Zs*: Laskovizs, Sido; *C*: Horhi; *B*: Fogarasi, Hajla, Kövesligeti, Petroczi. – 1748.²⁰ *M*: Dani, László; *Sz*: Risko. –

1775.³⁰ 2 c, 5 i. *M*: Almássy, Koncz, Korts, Töröss; *Sz*: Lemák; *B*: Kovács, Pislí.

A falu lakosságának nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés során 1773-ban felvett bevallások záradéka szerint *magyar*, az 1775-ben kiadott bizonyáglevél szerint a lakosok (omnes incolae)³¹ rendes nyelve (ordinaria lingua) – bár magyarul mindnyájan értenek – *rutén* (UT); az 1775. évi hivatalos helységösszeírásban (Bpest, 1920. 283) s a falu jegyzőjének 1862. évi jelentésében (Helyt. 20895/1862. eln.) a *magyar* nyelv szerepel a faluban főként divatozó gyanánt.

FÖLDRAJZI NEVEK.

1300. kerül.³² *Fonchol*, terra; 1483: Fanchal (Ibr. 1483. III. 4); 1484 (Ibr. 1484. III. 3).

1802.³³ *Pengő*; 1807: Pengő (Per. XVIII. sz. v. A 2); 1887 (a 75000-es kat. térképen).

²⁰ A felsorolt nevek a dézsmajegyzékben. Dec. Ug. Czymoi, Paladi, Szarka csupán egy ízben fordul elő.

²¹ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug.

^{22–27} Dec. Ug.

²⁸ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6. A zsidók és cigányok kifejezetten ezeknek jelöltetnek.

²⁹ P. 4–3827. sub No 2.

³⁰ Az úrbérrendezéséskor készített tabella teljes névsora.

³¹ Tekintettel arra, hogy a lakosság zömét a magyar kismemesség alkotja, mely mellett a néhány jobbágy és zsellér az egész falu nyelvi jellege szempontjából alig jöhet szóba, az „incola” alatt itt bizonyára csak a jobbágyokat és zselléreket (összesen: 7) értették.

³² Kállay Saec. XIII. F. 1. Ns 12. V. ö. Bökénynél a 100. sz. jegyzetet.

³³ Per. 1805. szept. 18.

RAKASZ.*Rokaz, Rakaz, Rakas.*

A megye keleti szélén, a Nagyszöllősi hegységnek a Tiszára lejtő déli oldalán fekszik s határa a hegy tetőről lenyúlik a Tisza kiöntéses völgyébe. Először 1300-ban találkozunk nevével, mikor III. Endre az elcserélt Visk fejében Ardóval és a nyírteleki pusztával együtt a Hontpázmány nemzetségből származó Mikónak és Csépánnak adományozta.¹ Határa ekkor még – miként a Nagyszöllőssel szemben 1359-ben lefolytatott határjárásból² megállapítható –, a Nagyszöllősi hegység gerincén áthaladva a Beberke patakig, a megye itt húzódó északi határáig terjed, a beberkei oldalt azonban az idegen rutén faluk reátelepülése miatt még a század folyamán elveszítette.³ A falu 1300-ban, a Hontpázmány nemzetség kezére jutásakor jóformán lakatlan (minime populosa) volt, újratelepítése tehát a nemzetségre hárult. Az első települőkről, akik még a királyi uradalom gazdasági szervezetéhez tartoztak, éppúgy nemzeti-ségükről sincsenek adataink, mivel erre a falu bizonytalan eredetű nevéből sem következtethetünk.⁴ Minthogy azonban a lakatlan ugocsai erdőséget birtokába vevő királyi uradalom telepítései között határozott egységekben csak magyar és az ismeretes néhány szász telepítésről tudunk, s minthogy a falu neve sokkal kevésbé mutat német, mint inkább magyar eredetre, – az első települőkben is magyarokat sejthetünk. A Hontpázmányok által 1300 után újratelepített falu magyar jellege a XIV–XV. sz.-i jobbágy- és földrajzi nevek alapján már világosan felismerhető, az is megállapítható azonban, hogy a nagyszöllősi hegyvidékre a XIV. sz. derekán érkező rutén hullám a XVI. sz.-ban az ekkor csak kevés lakost számláló Rakaszt is elérte s a falut fokozatos térfoglalással felduzzasztva, a XVIII. sz.-ban már saját arculatára formálta.⁵

¹ Újh. DL 38130, 38131, 38138; NRA 1060–51; Fejér VI. 2. 253–255; Márm. Dipl. 3–6.

² Újh. DL 38160, 38584. A határleírásban szereplő nevek részben itt, részben Nagyszöllősnél.

³ Erről az összefoglaló bevezetésben (98. s köv. l.-okon.) bőven szóltunk s hivatkozhatunk a Rákócánál elmondottakra is.

⁴ *Rakasz* eredete ismeretlen. A falu neve ruténul: *Rakuszve* (1773. Loc. 284), *Rokoszov* (Petrov Mat. VI. 208).

⁵ A falu birtokához tartozott az Újhelyiek értékes tiszai vámja, mely főleg a sószállítás miatt jelentőséges.

BIRTOKOSOK.

1567.⁶ Horváth Kristóf 1 pp; Ujhelyi János és András 1 pp, 2 nd; Ujhelyi Zsigmond 3 ip, 3 pp (-1 j). – 1775.⁷ Özv. Babocsayné 1 i; Bessenyei György 1 c; Dienes Zsigmond 1 c, Dobsa Ferenc 11 c, 6 i, 1 si; Gencsy Zsigmond 1 i; gr. Károlyi Antal 1 i; Teleky grófnő 1 i; Ujhelyi Ferenc 16 c, 6 i; id. Ujhelyi József 15 c, 5 i; Ujhelyi László 11 c, 3 i, 1 si; Ujhelyi Zsigmond 8 c, 6 i, 1 si.

JOBBÁGYSÁG.

1420.⁸ *B*: Paulus judex, relicta Thomae teloniatoris.

1444.⁹ *M*: Fodor, Lewkws.

1548.¹⁰ *M*: Domby, Santha; *B*: Illosvay (des), Sárody.

1549.¹¹ *Sz*: Wuzka, Wylichko (utóbbi e. n.).

1560.¹² *M*: Domby, 3 Feyer, Santha, Warga; *B*: 2 Barchy, 4 Chyorba, Haly, Phylep.

1567.¹³ 3 ip, 5 pp (-1 j), 2 nd. *M*: Vinche; *B*: Borza (v. ö. 1560: Barchy, azonos), Ciorba, Chyorba, Filep, Hasko, Kowach, Rakazi, Rakochi s Elexe (1570: Elekche Per. 1570., az előbbi helyen még egyes-, itt már családnév).

1567–1671. között új nevek. 1570.¹⁴ *M*: Dombi, Leorynch; *Sz*: Lyezka (v. ö. 1549: Wylichko); *B*: Demeter (e. n.). – 1572.¹⁵ *M*: Rawaz. – 1574.¹⁶ *M*: Kys, Nag; *Sz*: Vuiska (v. ö. 1549: Wuzka); *B*: Demien, Kozta, Lalochoy. – 1634.¹⁷ *M*: Mehes; *Sz*: Baba (más helyen: Babincza), Greba, Szimocko; *B*: Kis Simon.

1671.¹⁸ *M*: Beres, Budosó, Fekete, Cassai, Kekes, Magé, 3 Molnár, Sáfrány, 2 Varju; *N*: Hendtzel; *Sz*: Babnika, Dzsuga (1715: Gsuga CR; 1720: Csugha CR), 2 Motka; *B*: Bandria, Dankó, 2 Dolhai, Drabant, Husztközi, 2 Kopcsa, 2 Koszta, Markus, 2 Moris, 3 Pap, 5 Oláh, 2 Peter, Bosa, Sáradi, Simon, Toth, Zádnyai.

⁶ Dic.

⁷ UT.

⁸ Hatalmaskodásban. Fejér X. 6. 349–350.

⁹ Wedi Gergely által Ujhelyi Péternek elzálogosított jobbágyok. Újh. Dl. 38282.

¹⁰ Ujhelyi Zsigmond által Petrovay Péter nyalábi várnagynak (felesége Ujhelyi Krisztina) átengedett jobbágyok. Újh. 1548. F. 20. Ns 25.

¹¹ Ujhelyi Zsigmond és Gábor által Csepei Ákos Mihálynénak átengedett jobbágyok. Újh. 1549. F. 27. Ns 14.

¹² Hatalmaskodásban részt vett jobbágyok. Újh. 1560. F. 23. Ns 17.

¹³ Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. Dic.

¹⁴ U. abban, u. ott s tanúk között. Per. 1570.

^{15–16} Dic.

¹⁷ Hatalmaskodásban. Per. 1634. Ns 21, 40.

¹⁸ Az Ujhelyi János birtokán levő jobbágyok névsora. UC 64–40. Adatinkból nem derül ki, hogy ez időben nem volt-e másnak is birtoka Rakaszon, de ha volt, a fenti bő névsor akkor is kétségtelenül a falu túlnyomó nagy részét képviseli. Teljes egészében közreadjuk e névsort azonban még így is, mert élesen szemlélteti a lakosságnak 1567 óta végbement teljes kicserélődését.

1671–1775. között további új nevek. 1677.¹⁹ Sz: Písar. – 1690.²⁰ M: Badocs, Leleszi; B: Bojda, Dávid, Lengyel, Lipcsei. – 1715.²¹ M: Farkas; Sz: Malina, Marina; B: 2 Bródy, Kalocsay, Komjathy. Lukách, Maszty. – 1720.²² M: Balás, Juhász. – 1743.²³ U: Hegedűs. Mészáros, Tárkány, Tárkányi, Vámos; Sz: Ferembczű, Hrécany, Jaczko, Kahut, Klep, Kovanics, Lemak, Silinckáj, Sperik; B: Bocskai, Izai, Kisbé.

1775.²⁴ 63 c, 30 i, 5 si. M: 2 Juhász, Káplár, Kelemen, 2 Kokas, Kontrás, 4 Méhes, Miklós, Obsitos, Sánta, Szűcs, 4 Tárkány; Sz: Andrasko, Antolik, Antonik, Bárzut, Bileczki, Bojka, Boska, Branecz, Bránics, Bunyák, Burcsa, Csapik, 7 Csuga (egy: Gsuga), Czeczka, Danilo, Fedinecz, Gegánics, Hasko, Hrenyu, Jaczko, Klippa, Kludán, Kosztyuk, Krehunecz, 2 Lemák, Litun, Lozánczki, Mikulistsin, 2 Motsárnik, Páltsuk, 2 Patiszicska, Pazdik, 2 Polyák, Prisák, 4 Sperik, Sportény, Stéfán, Szelemán, 3 Szimko, Thedávcsics, Tibávszki, Trobics, Vátala, Zabuszki, Zicska; O: Biklán; B: Brodi, 2 Csemet, 2 Dragula, Fota, Kakos (Kokas? l. fentebb), Kisbé, Komjáti, Kovács, Liptsei, Orosz, Papp, Bakoczi, Rósa, Szelistyei, Tanta, Zádnyai.

A falu lakosainak nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés, során 1772-ben felvett bevallások záradéka szerint *magyar*, a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyosságlevél szerint a lakosok rendes nyelve (ordinaria lingua) – bár magyarul mindnyájan értenek – *rutén* (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest., 1920. 284) és a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) egyedül a *rutén* nyelvet jelöli meg a faluban főként divatozónak.

FÖLDRAJZI NEVEK.

1359.²⁵ *Sebuspathak*, rivulus; 1390: Sebespatak (Per. 1390. F. 5. Ns.

¹⁸ Újhelyi Pál elkobzott jószágán. UC 42–11, 60–18.

²⁰ Tanúk. NRA 1060–51.

^{21–22} Az országos összeírásban. CR.

²³ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

²⁴ Az úrbérrendezés alkalmával készített tabella teljes névsora. UT.

²⁵ Újh. Dl. 38584; Per. 1365. F. 4. Ns 8. (1365. évi átíratban). Rakasz birtokosai, a Hontpázmány nemzetség ugocsai ágából származó családok a falu határaiért századokon keresztül tartó küzdelmet vívtak Nagyszöllőssel és a nyalábi uradalommal szemben. Az erőszakos foglalások már a XIV. sz. derekán megindultak, mikor Szöllős és a nyalábi uradalom még királyi birtokot képezett s a kontroverziák tovább folytak a városnak és az uradalomnak 1378-ban Drág és János vajdák, majd a XIV–XV. sz. fordulóján véglegesen a Perényiek kezére történt jutása után is. A határviillongások során Rakasz és Szöllős között 1359-ben és 1390-ben határjárásokat tartottak. Az ezek alkalmával megnevezeti – egyébként egyező – néhány földrajzi név közül csupán Sebespatakot vettük Rakaszhoz, a többi Nagyszöllősnél soroltuk fel. Az utóbbiak ugyanis Veresmartnak és a két Sáradnak Szöllős és Rakasz közé történt települése és a határok végleges kialakulása után nem érintették többé a rakaszi földet, vagy határt. A XVI. sz.-ban a határviillongás egyrésztől Rakasz és a folytatásában meg-

- 14); 1546 (Ujh. XVI. sz. v. F. 21 Ns 6. és F. 6. Ns 3); 1570 (Per. 1573. Ns 63.); Ujh. 1574. F. 35. Ns 5; 1573 (U. ott 1573. F. 28. Ns 40); 1603 (Acta Part. ad Nm 436; 1636 (u. ott és Ujh. 1636. F. 24. Ns 38); 1656 (Per. 1656. F. 1. Ns 25); 1657 (Lel. Met. Bereg Ns 47); 1666: Sebespatak, melyet Rakasz lakosai ruténul *Hukliva*-nak, az Ujhelyiek *Csengeő* patak-nak neveznek (Per. 1666. F. 52. Ns 67 s F. 20. Ns 5); 1667 (Ujh. F. 27. Ns 48).
- 1466.²⁶ *Thelekkfeld*, terrae arabiles; 1546: Telek, pratum, fenile et terrae arabiles (Ujh. XVI. sz. v. F. 21. Ns 6); 1570: Telek, terra (Ujh. 1574. F. 35. Ns 5; Per. 1573. No 63); 1636 (Ujh. 1636. F. 24. Ns 938; Acta Part. ad Nm 439. F.); 1656 (u. ott és Per. 1656. Ns 88); 1657: a Telek-re költöztek a kirvaiak a Tisza kiöntései miatt (Lel. Met. Ug. Ns 23).
- 1546.²⁷ *Nagh Laz alio nomine Hatar* (v. ö. 1570: Hozzu Laz).
Kis Tisa alias Feketeto; 1570: minor Tibiscus (Ujh. 1574. F. 35. Ns 5.; Per. 1573. Ns 63.)
Galod mezeo.²⁸
Hatar domb; 1570: Hatar wapaja (Ujh. 1574. F. 35. Ns 5.)
Kis siget in medio Tise. V. ö. 1636: Bartha Laza seu Szigeth.
- 1570.²⁹ *Hozzu Laz*, pratum; 1570 (Ujh. 1574. F. 35. Ns 5.; Per. 1573. Ns 63.); 1636 (Ujh. 1636. F. 24. Ns 38; Acta Part. ad Nm 439. F.); 1643, 1645 (u. ott G,H); 1651: Hoszo Laz (Ujh. 1651. F. 29. Ns 4); 1654 (Per. 1654. Ns 43); 1656: Hoszu Lasz (Acta Part ad Nm 439; Per. 1656. F. I. Ns 25); 1657 (Lel. Met. Ber. Ns 47).
- Egyhaz Pataka*.
Deak Laza.
*Zaskas*³⁰ *terra alias Deak lazza*.

települt Rákóc, majd a Perényi-uradalomhoz tartozó újabb települések, a két Sárád, Veresmart, Kirva és Veréce között újult fel. Főleg Rakasz és Veresmart között folyt ádáz harc a *Hosszúláz* nevű tiszavölgyi rétért, melyet a Perényiek a hegyoldalba települt Veresmart számára mindenáron szerettek volna megkaparítani, minthogy – saját indokolásuk szerint – nélküle a falu „elpusztul”. A Perényiek és Újhelyiek több ízben kötöttek egyezséget, de ezek – főként a Perényi-jobbágyok erőszakos foglalásai miatt, újból és újból felborultak s a torzsalkodás csak a XVII. század vége felé zárult le. Az 1546., 1570., 1633., 1656. évekből következőleg felsorolt földrajzi neveket a *Hosszúláz* körül lezajlott villongások és egyességek irataiból merítettük s Rakasznál és nem a reá igényt tartó szomszéd faluknál soroltuk fel azért, mert Rakasz alapítása évszázadokkal megelőzte az utóbbiakét s a szóbanforgó vitás területekhez Rakasznak több joga is volt, ha végül le is kellett mondania egyes részéről. Ha tehát e területek előzőleg és pedig századokon keresztül Rakaszhoz tartozóak voltak, nevüket is minden bizonnyal a rakasziaktól kapták.

²⁶ Per. 1466. Ns 352.

²⁷ Ujh. XVI. sz. v. F. 6. Ns 33, F. 21. Ns 6.

²⁸ Gálod? Ismeretlen eredetű szó.

²⁹ Per. 1570. F. 13. Ns 10 és 1573. Ns 63; Ujh. 1574. F. 35. Ns 5.

³⁰ *Zaskas?*, ismeretlen szó.

- Rakaz Fywzesse*.³¹
Nadas tho.
Jazolpataka,³² 1657: Jaszol nevű patak (Lel. Met. Ug. Ns 23);
 1667 (Ujh. 1667. F. 27. Ns 48, Acta Part. ad Nm 439. N.).
*Koyta*³³ *hawasa*.
Hargas patak; 1657: Horgas patak (Lel. Met. Ug. Ns 23). L.
 még Veresmart határában is (1655).
Kaytar hegy forassa,³⁴ 1636: Kaitar hegy (Per. 1636. Ns 89;
 1656. Ns 88; Ujh. 1636. F. 24. Ns 38; Acta Part. ad Nm
 439. F.).
 1636.³⁵ *Bartha*,³⁶ terra; 1656: -insula (Acta Part. ad Nm 439; Per.
 1656. F. 1. Ns 25); 1657 (Lel. Met. Ber. Ns 47); 1865. a szomszéd
 Veresmart határában: Barta (Pesty); 1923. u. ott;
 Bart (Petrov 32).
Bartha Laza seu Szigeth; 1656: Barta nevű Láz (Per. 1656.
 F. 52. Ns 62); 1656 (Acta Part. ad Nm 439; Per. 1656. F. 1.
 Ns 25); 1657 (Lel. Met. Ber. Ns 47).
Sassas mely er,³⁷ Sasas mel er, rivulus; 1657: Sasas mily er
 (Lel. Met. Ber. Ns 47).
Fodor mező; 1865: Fodor (Pesty); 1923: u Fodorë (Petrov 35).
Tatar jaro,³⁵ terra.
 1655.³⁹ *Maloda*⁴⁰ *Tisza*, a folyó egyik ágának neve; 1662 (Per. 1662).
 1657.⁴¹ *Szalva fü*,⁴² 1667 (Ujh. 1667. F. 27. Ns 48; Acta Part. ad Nm
 439. N.). L. a Szalva patakot még Feketepatak (1295),
 Nagyszöllős (1336) és Salánk (1669) határában is.
 1666.⁴³ *Holt Tisza*.
Ketteős veölgy.
Szelis fő.⁴⁴

³¹ *Rakasz füzése*.

³² *Jazol – jaszol?*, a magyar jászol talán?

³³ Szláv eredetű személynévnek látszik, de v. ö. a következő jegyzettel.

³⁴ *Kajtar* magyar közszó = ártalmas, haszontalan. NyTsz. II. 78; Oklsz. 438; MTSz. I. 1013. Valószínűnek látszik, hogy a *Koyta hawasa*-ban és a *Kaytar hegy*-ben az első szó azonos.

³⁵ Újh. 1636. F. 24. Ns 38; Per. 1636. Ns 89 és 1656. Ns 88; Acta Part. ad Nm 439. F.

³⁶ Magyar személynévből.

³⁷ *Sásas mély ér*.

³⁸ Nyilván a keleti Kárpátokon bejáró tatárok útja a szűk Tiszavölgyben.

³⁹ NRA 1060–51; Újh. 1655.

⁴⁰ *Maloda*, a tót és délszláv *mlada*, orosz *moloda* 'fiatal', tehát 'fiatal Tisza' (Kniezsa).

⁴¹ Lel. Met. Ug. Ns 23.

⁴² A Szalva patak forrása.

⁴³ Per. 1666. F. 20. Ns 5.

⁴⁴ *Széles?*

RÁKÓC.

*Rakoch, Racolch, Rakolch, Rakoloc.*¹

A falut a szomszédos Bilke (Bereg m.) vajdái telepítették 1330–1350 körül a Nagyszőlősi hegység északi lejtőjére.² Mint hogy az elfoglalt terület a Hontpázmány nemzetség birtokát képező Rakaszhoz tartozott, a nemzetség és a bilkeiek között hosszú pereskedés indult meg, mely végül a XV. sz.-ban kölcsönös engedménnyel és megosztással zárult le. A további fejlődés során a Bilkey család és a Hontpázmány nemzetségből származó Újhelyi család tagjain kívül, főleg a nőágak révén, számos más család is birtokot szerzett a faluban, úgyhogy a XVIII. sz. második felében már 25 birtokos osztozott rajta. Rákóc³ rutén telepítés, az ugocsai ruténség magja, első és legnépesebb községe. Az 1567. évi adójegyzékben ugyan csak 7 jobbágyot találunk, tudjuk azonban, hogy a falu már 1439-ben 32 jobbágysessiót számlált⁴ s a XVIII. sz.-i összeírások ismét jelentékeny számú jobbágyságról számolnak be. A falu rutén zömében a XVI–XVIII. sz.-ban állandóan helyet foglalt némi magyar réteg is, mely a falu nyelvét egészen a legújabb időkig kevertté tette.

BIRTOKOSOK.

1567.⁵ Horváth Kristóf 1 ip; Szirmay Lajos 1 mp; Ujhelyi Jakab 1 ip; -János és András 1 j, 1 ip, 1 pp; -Zsigmond 1 ip. – 1775.⁶ Bakatáj Sándor 1 i; Bárány János görög szertartású lelkész 9 i; Csorba György 2 i; Dienes Zsigmond 2 i; Dobsa Ferenc 2 c, 2 si; Fejér János 2 c, Fekete Teréz 1 c; ifj. Ilosvay Ferenc 3 i; -Imre 1 c; Keresztes Antal 6 c, 2 si; Komáromyné 1 c; Komlósy Ferenc 6 c, 1 i; -István 2 c, 1 i; Lipcsey Sándor 1 c, 1 i; Lövey György 1 i; a miszticei szerzetes konvent 1 c, 1 i; Nemes György 2 c; Pák János 1 e, 2 i, 1 si; -László 2 i; Pap Mihály 3 c, 3 i; Patay József 2 c, 2 i, 2 si; br. Perényi Elek árvái 1 c, 3 i; özv. Sárközy Lászlóné 1 i; Sváby László 2 c; ifj. Ujhelyi József 2 c.

JOBBÁGYSÁG.

1439.⁷ Sz: quidem Zaam ruthenus.

¹ Legújabbban, mivel a községnek a hegyek közé eső részein *Kisrákóc* név alatt új község alakult, az anyaközség a *Nagyrákóc* nevet kapta.

² A telepítés körülményeiről bővebben szoltunk a 96. s köv. l.-okon.

³ A falu neve: *Rákóc* < szl. *Rakovъць* < *rakъ* 'rák'. (Kniezsa). A ruténség nyelvén: *Rakovec* (Loc. 284; Petrov Mat. VI. 208).

⁴ Ujh. Dl. 38276.

⁵ Dic.

⁶ UT.

⁷ Rákócznak a Bilkeyek és Ujhelyiek között történt felosztásában. Ujh. Dl. 38276.

1477.⁸ Sz: Klym nomine ruthenus.

1552.⁹ M: Kazdagh; Sz: Takar.

1560.¹⁰ M: Nagy.

1567.¹¹ 1 j, 4 ip, 1 mp, 1 pp. – M: Kius, Nagy; Sz: 2 Hacsko, Mihalyko; B: Orozfeuldi, Simon.

1567–1715. között új nevek. 1570.¹² M: Biro, Fekethe; Sz: 2 Kozta, Takar (Tokar Ujh. 1667. F. 27. Ns 48); B: Kenez. – 1572.¹³ Sz: Posta. – 1574.¹⁴ Sz: Dasko, Hanus. – 1640.¹⁵ M: Aztalos, Bereczk; Sz: Demeter, Fodoricz Jaczko alias Jakab Ferenc, Kubrin; B: Deniri (?) Janko, Gogy, Pap, Rosossai. – 1659.¹⁶ M: Fejes, Halasz; Sz: Kucima, Mihoczicz, Paloka, Postak (v. ö. 1672: Posta), Riczko, Szvitlik; B: Kereczkey. – 1667.¹⁷ M: Fazokas, Magé, Sandor, Varga; Sz: Bexanics, Chuda, Dedics, Dicsko (v. ö. 1677: Cziczko), Fedora, Fedorin, Goida, Hosdgyák (1672: Hozgyan UC 8–3), Kopa, Kovács, Marenics, Miniga, Panyustyát, Pipor, Pirda, Stefanics, Udenics, Zlotarcsicz; B: Koczán, Oláh, Pataky, Rak. – 1671.¹⁸ M: Füles; Sz: Fedina. – 1672.¹⁹ Sz: Cziczko (1712: Csicska UC 161–26; v. ö. 1667: Dicsko), Pituch (1712: Piták UC 161–26); B: Kurta, Marcus. – 1696.²⁰ M: Törő; Sz: Aleyovics, Foedoimczicz(?); B: Andris (e. n.; Andras, des, NRA 1762–47), Kancsfalui(?). – 1712²¹ M: Magyar, Mező, Tamás; Sz: Blisztyák, Rakosinecz; B: Bródi, Lengyel.

1715.²² 51 c, 7 i. – M: Farkas, Magyar, Rongyos, Sandory, Szabó, 2 Törő (1717: Töre NRA 1762–47; 1720: Terey UC 156–23; 1728: Tőrej u. ott 57–48); Sz: Alexanchin (?), 1720: Alexa CR.; 1743: Alexanics Per. 1743. Ns 6), Bekszanich, Bubátka (1720: Bukatka CR), Fedenich (1720: Fedinicz u. ott), 2 Hanusz, Jazecsco (1743: Jacesco Per. 1743. Ns 6), Kobrin (1720: Kobin UC 156–23; 1743: Kabrény Per. 1743. Ns 6); 2 Khuda (1720: Huda CR), Koppan (1720: Kopa u. ott), Lázár, Luskavich (1720: Luskavich (1720: Lukovics CR; 1743: Luskávicz Per. 1743. Ns 6), Maruska (1743: Maruscásák

⁸ Ujhelyi János jobbágya, Ujh. Dl. 38398.

⁹ Verbóczy-ek által Szirmay Lajosnak elzalogosított jobbágy. Ujh. 1552. F. 26. Ns 15.

¹⁰ Hatalmaskodásban résztvevő jobbágy. Ujh. 1560. F. 23. Ns 17.

¹¹ Az adó alá eső portól összeszámlálásakor készített jegyzek teljes névsora. Dic.

¹² Per. 1570.

^{13_14} Dic.

¹⁰ Hatalmaskodásban résztvevő jobbágyok. NRA 906–27, 28, 29, 31, 32, 34, 35.

¹⁶ Tanúk között, u. ott 950–65.

¹⁷ Tanúk között. Ujh. 1667. F. 27. Ns 48.

¹⁸ Néhai Ujhelyi János elkobzott birtokán levő jobbágyok között. UC 64–40.

¹⁹ Egressy János elkobzott birtokán levő jobbágyok között UC 8–3.

²⁰ A Lázár-család osztályozásában szereplő jobbágyok között. P. 4–5023. sub CC.

²¹ A Bilkey-féle kincstári birtokrészen levő jobbágyok között. UC 161–26.

²² Az országos összeírás alkalmával készített kimutatás teljes névsora CR.

Per. 1743. Ns 6), Mikosich, Mizuny (1720: Mison UC 156–23), Olenich (1720: Olemis u. ott), 2 Pipur, 2 Pirda, Pituk, Pizda, Polyóka (1720: Paloka CR), 2 Popovich (1743: Papavics Per. 1743. Ns 6, 2 Posták (1743: Posta u. ott), Sarkásziny, Szmereka, Udinicz, Vaszilinkó, Zicsko²³ (1720: Zdiczko CR, s Csicsko UC 156–23; 1743: Diczko Per. 1743. Ns 6; v. ö. 1667: Dicsko, 1672: Cziczko), Zolotár (1743: Zalatur u. ott); *O*: Szerbina (1720: Serbin UC 156–23; Szerben Per. 1743. Ns 6); *B*: Bereznay, Bile, Bilkey, Bródy, Gugyi, Koczán, Kurta, 3 Lengyel, Lukangyi, Palcsay (1720: Palcsei CR; 1743: Palcsé Per. 1743. Ns 6), 4 Rákh.

1715–1775. között további új nevek. 1717.²⁴ *M*: Gacsalyi (des); *Sz*: Dogarits (1721: Doganics UC 31–114); *B*: Iloncai, Szallai (des). – 1720.²⁵ *M*: Pogány; *Sz*: Aliscsak (des, v. ö. 1715: Alexanchin), Dimitraj (v. ö. 1640: Demeter), Holcsán (des, 1721: Holcsunszki, des, UC 31–114; 1728: Halcsicsán, des, u. ott 57–48), Ihnáth (des), Jakab (v. ö. 1640), Juskevics (des), Kabuscisin, Kopivaru (des), Lukacsmez (1743: Lukacsin Per. 1743. Ns 6; 1745: Lukacs UC 44–44), Maxin (1743; Mákszem Per. 1743. Ns 6), Popusky (des), Babucsmez(?) , Rakoczi (1743: Rákóczinecz Per. 1743. Ns 6; 1768: Rakuszczinicz UC 161–26), Ruszin; *B*: Szajkofalusi. – 1728.²⁶ *Sz*: Csobovicz (des), Dusj, Kebza (1743: Kepsa Per. 1743. Ns 6), Lusko (1743: Hluska Per. 1743. Ns 6), Szansovicz (des), Verchovinszky, Vulcsarivcz; *B*: Lipcej (des), Stephan. – 1743.²⁷ *M*: Bárány, Molnár, Sánta, Szakács; *Sz*: Bilohorka, Bóbis, Cspra (v. ö. 1775: Czupra), Danko, Hudinécz (v. ö. 1715: Khuda), Kapánc, Komej, Krőka (?) (Murfikiz(?), Polyak, Todacsis, Zelenyák; *B*: Györgyu. – 1768.²⁸ *Sz*: Jaczkanitz, Roszticzki, Sztaroszta.

1775.²⁹ 36 c, 35 i, 7 si. – *M*: Bárány, Magyar, 3 Molnár; *Sz*: Alexanits, Baktyán, Bileczki, 4 Biléj, Bilurka, Bobita (v. ö. 1743: Bóbis), 2 Czupra, Duthinecz, Kabrin, Kepsa, Koleszár, 2 Khuda, Lucskavics, 5 Lukács, 2 Maruska, 2 Palcse, Palcsin, Paloka, Palyuk, 3 Pirda, Polyák, 6 Popovics, Posta, 6 Posták, 4 Rakuszinecz, Sztaroszta, Vaszilinecz, 2 Zalotár, 2 Zelenák; *O*: Serben; *B*: Brodi, Gyugy, Gyügye, 2 Koczán, Lukángyi, 2 Orosz, 6 Rák, Rákoczi.

A falu lakosságának nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés során 1772-ben felvett bevallások záradéka szerint *magyar*,³⁰ a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyságlevél szerint rendes nyelve (ordinaria lingua) – bár magyarul mindnyájan értenek – *rutén* (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920.

²³ A helyes alak: Zdiczko.

²⁴ A Szuhay Mártonnak elzálogosított jobbágyok között. NRA 1762–47.

²⁵ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatás névsorában (CR) s néhány Bilkey Miklós birtokrészén. (UC 156–23).

²⁶ A Szuhay-birtokrészeken. UC 57–48.

²⁷ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

²⁸ A Bilkey-birtokrészén. UC 161–26.

²⁹ Az úrbérrendezéskor készített tabella teljes névsora. UT.

³⁰ A falu előljárósága (hadnagy: Dicsko, főbíró: Popvics, hites polgárok: Bile, Jaczecko, Magyar, Mizun, Pipur, Popovics, 2 Postak, Rak, Tirei, Zolotár) 1727-ben magyar nyelven adott ki reversalis levelet. Ujh. 1727. F. 29., Ns 29.

284.) a faluban főként divatozónak a *rutén* nyelvet jelöli meg, a falu jegyzőjének 1861. évi jelentése szerint pedig Ölyvösön, Nagy- és Kis-Rákócon, Alsósáradon az uralkodó nyelv *orosz*, de nincs olyan helység, ahol több egyén a pór nép közt nem találatna, ki *magyarul* beszél (Helyt. 20895/1862. eln.).

FÖLDRAJZI NEVEK.

1439.³¹ *Borsva*, fluvius; 1570 (Per 1573. Ns 63; Ujh. 1574. F. 35. Ns 5); 1783 (UC 161–26); 1789 (U. ott 162–53); v. ö. még Feketepatak (1295), Komját (1434), Nagyszöllős (1366), Salánk (1414) határában is.

Eger, arbor.

Hados,³² fossatum se vallis lutosa; 1865: Chodos (Pesty); 1900. körül: Chados (Kom. jz.); 1923: Hodyš (Petrov 34).

Mesde (mesgye).

1507.³³ *Lonka*³⁴ nevű terra; 1570 (Per. 1573. Ns 63; Ujh. 1574. F. 35. Ns 5); 1575: Lonka (A rákóci g. kath. hitközség lt.-a, Kom. jz.).

1549.³⁵ *Prekopataka*.³⁶

1570.³⁷ *Rakolcz Lyget*, erdő; 1575: Rakolcz Lygethe (A rákóci gör. kath. hitközség levéltára, Kom. jz.).

Sarod pataka; 1575 (u. ott); 1603: Sárad patak (Acta Part. ad Nm 439); 1666: Saar patak (Per. 1666. F. 20. Ns 5); 1667 (Ujh. 1667. F. 27. Ns 48); 1789 (UC 162–53); 1879: Sardik p. (a 75000-es kat. térképen). L. még Alsósárad (1657) és Nagyszöllős (1359) határában is.

Beberke fluvius; 1603: Beberke (Acta Part. ad Nm 439); 1667 (Ujh. 1667. F. 27. Ns 48); 1879 (a 75.000-es kat. térképen); v. ö. 1439: Hadossal fentebb. L. még Feketepatak (1295), Komját (1434) és Nagyszöllős (1336) határában is.

Chyonkas Lygete.³⁸

Nagy Chonkas, silva.

Byrcz, alpes.

Egres, stagnum.

Kenderasztato, stagnum.

³¹ Bilke és Rákócz határában. Ujh. Dl. 36276.

³² Vlg. *Hódos* (Komáromy is így értelmezi), ez esetben pedig összevetendő a falu határán átfolyó *Beberke* patakkal (l. 1570), melynek neve a szl. *bebrka* < *bebrъ* – *bobrъ* = szóból ered.

³³ Ujh. Dl. 38448.

³⁴ *Lonka* < szláv (oroszok előtti) *loka* 'rét, mező'; v. ö. orosz, tót *luka* (Kniezsa).

³⁵ A rákóci g. kat. hitközség lt.-a, Kom. jz.

³⁶ Talán egyszerejtéssel régebbi *Prekopa-pataká*-ból; *prekopa* (szl) 'árok, vágás'. (Kniezsa).

³⁷ Per. 1573. Ns 63; Ujh. 1574. F. 35. Ns 5.

³⁸ Az itt következő 7 magyar földrajzi nevet az oklevelek nem állítják kifejezetten Rákóchoz tartozónak, de megállapítható, hogy a Borsova-Beberke környékén az előző hárommal együtt szerepelnek, s így csak odaszámíthatók.

- 1639.³⁹ *Sebes Patak alias Boztrin (?) patak.*⁴⁰ 1659: Biztra patak (NRA 950–65); 1732: Bisztra patak (Horváth cs. lt-a, Kom. jz.); 1783: Bisztra (UC 161–26); 1879: Bistra p. (a 75000-es kat. térképen); 1925: Bystryi (Petrov 33, 34).
- 1659.⁴¹ *Görbe patak.*
*Szilestyej*⁴² *patakja*; 1923: Selišnyj (Petrov 34).
*Nisticej*⁴³ *patak*; 1865: Mstičuvka (Pestyből Petrov 34); 1923: Imstičuvka dülönév (Petrov 34).
- 1657.⁴⁴ *Vusycze*⁴⁵ nevű hegy.
*Zab patak.*⁴⁶
- 1667.⁴⁷ *Szukova patak.*⁴⁸
- 1789.⁴⁹ *Horok(?)*⁵⁰ nevű rét.
- 1811.⁵¹ *Kis Rákócz alias Láz* nevű diverticulum.

SALÁNK.

Ugocsa megye legnagyobb határú s egyik legnépesebb falva, a Borsova mentén, jó részben lapályos és mocsaras területen. Ez a nagy terület 1295-ben még a Gutkeled nemzetség Feketepatak nevű birtokának határához tartozott¹ s minthogy Salánk nevével először csak 1332–37-ben találkozunk,² kétségtelen,

³⁹ NRA 906–27, 28, 29, 31, 32, 34, 35.

⁴⁰ *Bisztra* < szl. *bystra* ‚sebes‘, t. i. *voda* = víz (Kniezsa). A patak a Berberkébe ömlik s nem tévesztendő össze a szomszédos Rakasznál felvett Sebespatakkal, mely a Tiszába szakadt.

⁴¹ NRA 950–65.

⁴² A máramarosmegyei *Szelistye* neve után.

⁴³ Minden bizonnyal helyesen: *Miszticej*, a szomszédos, de már beregmegeyi falu neve után.

⁴⁴ Lel. Met. Ug. Ns 23.

⁴⁵ Kétségtelenül szláv név. Valószínűleg a „*jel'cha* = égerfa” szónak rutén alakjából (ukrán *vilcha* – haz. rut. *vil'cha*, *vil'cha*) képzett *Vul'sice* névnek nem egészen pontos lejegyzése. V. ö. *Vulsinka* hn. Ung m. < rut. *vil'sinka* (– orosz *ol'sinka*). (Kniezsa).

⁴⁶ Az Ujhelyiek szerint a Sárád patak a fenti hegyről folyik le, ahonnan Zab pataknak mondatik.

⁴⁷ Ujh. 1667. F. 27. Ns 48; Acta Part. ad N 439. N.

⁴⁸ *Szukova* eredete bizonytalan. Szlávznak látszik, de az alapszó nem világos, v. ö. szerb *Sukovo* hn. a moravai bánságban. *Niketić* Admin. rečnik mesta kalj. Jugoslavje, Beograd, 1931, 678. (Kniezsa).

⁴⁹ UC 162–53.

⁵⁰ Eredete ismeretlen.

⁵¹ NRA 1791–28.

¹ Wenzel V. 135–137; Károlyi I. 21–23. V. ö. a Feketepataknál elmondottakat.

² Mon. Hung. Vat. I. 1. 330, 371. – Oklevélben: Per. 1354. F. 15. Ns 17.

hogy a rövid idő alatt felvirágzó nagy község 1295 és 1332–37 között települt. A nemzetség szatmári-ugocsai ága, a Gacsályi, Salánky, Atyai családok, majd tartósan a nemzetségbeli Rozsályi Kun család birtokát képezte s a Rozsályi Kunok fiágának kihaltával a leányági Barkóczyak, majd hasonló módon a Károlyiak és mások kezére került.³ Bár a falu neve magyar eredetű,⁴ a földrajzi nevekben – és pedig a koraikban is – idegen nyelvi hatások állapíthatók meg s az, első, 1509-ből származó jobbágy névsorban is némi idegen, vagy legalább is bizonytalan eredetű réteg figyelhető meg. Az utóbbiak aránya azonban csekély, úgyhogy Salánk az első XVI. sz.-beli névsorok alapján teljes egészében magyarnak tekinthető. A XVII–XVIII. sz.-ban rutének telepedtek⁵ az egyébként szembezőkő állandóságot mutató magyar jobbágy családok sorai közé.

BIRTOKOSOK.

1567.⁶ Özv. Kun Imréné 1 j, 6 ip, 2 mp, 12 pp; özv. Kun Jánosné és Miklósné 1 j, 8 ip, 21 pp, 1 ss, 1 eb, 6 des; Kun László 1 j, 20 ip, 4 mp, 42 pp. – 1775.⁷ Gr. Desöffy Sámuel 10 c, 5 i, 1 si; gr. Károlyi Antal 60 c, 49 i. –

HELYI KISNEMESSÉG.

1743.⁸ Armalista. *B*: Bindász. – 1754/55.⁹ Armalista. *M*: Setre.

JOBBÁGYSÁG.¹⁰

1509.¹¹ *M*: 4 Adam, 2 Alch, Andhras, Balynth, 3 Bartha, Bechy, Beythe, 2 Bene, Boda, 4 Bokor, 2 Bws, 2 Chaky, Chekee,

³ V. ö.: A Károlyi család jószágainak birtoklási története. 1911. I. 192.

⁴ Hrabár János komjáti g. kat. parochus szerint a falu Zalán–Szálán fejedelemtől kapta nevét (Pesty, 1865. Nagykomját). A név a *Salamon* származéka valóban éppúgy lehet, mint a „*Salán*”-é. Az utóbbiban nem szükséges a bolgárszláv fejedelmet gondolni, mert lehet valami török személynév is, amely a magyar *csalán* szóval azonos. A *Zalán* ugyanis valóban *s*-sel olvasandó. Anonymus is mindig *Salánt* ír. (Kniezsa).

⁵ 1708-ban írja Károlyi Sándor: „a Salánkon mostanában megtelepedett nyavalyás oroszok.” Tört. Tár. 1901. 408. A falu neve ruténul is: Salánki (Petrov Mat. VI. 213).

⁶ Dic.

⁷ UT.

⁸ Per. 1743. Ns 6.

⁹ Helyt. Nob.

¹⁰ A salánki református papok névsorát az 1577–1613. évekből a dézsmanyugták alapján közölte Zoványi: MPrEA XIII. 111.

¹¹ Hatalmaskodásban részt vett jobbágyok. Per. 1509. F. 22. Ns 23. Bár a szövegből nem derül ki, a névsort bátran tekinthetjük teljesnek.

Chobor, Demyen, Deaghew, 2 Dyak, Dyenes, Dwdw, Egyed, Ezeny, Fabyan, 2 Farnos (1579: Fornosi Dec. Ber.), 3 Fyntha, Fodor, 4 Fogas, 2 Gal, 2 Galy, Gewdew, Gyerewaz, Gyewrffy, Hydyegh, 2 Hwzar, Jwhaz, 2 Kachy, 3 Kalastha, 3 Kardos, 3 Kathona, Kelemen, 2 Keepiro, 2 Keez, Kezy, 2 Kys, Koczy, 5 Kosa, 2 Kovach (az egyik: Faber), Maghzo, 6 Magyar, Maky, 2 Mark, Markos, Marthon, 2 Molnar, 8 Nagh, 4 Orban (Wrban), Paysos, 5 Pallfy, Pether, Pethes, 4 Pethew, 2 Pogachas, Posa, Rakos, Salanky, 4 Symon, Zoldus, 3 Soos, 2 Zabo, Zanyzlo, Zele, Thalaz, 2 Thamo, Thar, Thawaly, Thelyges, 5 Warga, Wechy, 4 Weres, Wyncze; *B*: Dabo (?), Dako, Dench, Dwl, Erdely, Glosy (?), Hanchyo, Hanga, Holthez (talán Solthez?), 2 Jano, Kenez, 2 Kodor, Koncz (l. a későbbi bizonytalan változatokat), Koztha, Moryk, Oroz, 2 Raacz, Zaz, 5 Thoth, Vazza(?), Wozyo, Wgew.

1567.¹² 3 j, 34 ip, 6 mp, 75 pp, 1 ss, 1 cb s név nélkül 6 des. *M*: Alch, 5 Bartha, Bene, Bereck, Biro, 2 Bokor, Borbely, Bus (1611: Busi Dec. Ber.), Cywtka (1584. hibásan: Cziurka, 1598: Putka Dec. Ber.), 2 Dewngew (1581. hibásan: Dengy Dec. Ber.), Dienes, Duda (1599. hibásan: Dudozh; 1611: Dudo Dec. Ber.), Egied (1581: Eggyet Dec. Ber.), 3 Fabian, 2 Fazekas, 3 Fintha, 4 Gal, Gechye (1574: Gewcei Dic.; 1576: Gechey; 1579: Geocze; 1598: Deche Dec. Ber.), 2 Gergely, Georgffi, Jakab, 2 Joo, Kachy (1582: Kaczy Dec. Ber.), Kalastha (1576: Kallosotha u. ott), Kardos, Kelemen, Kepyro (1581: Kepeiro Dec. Ber.), Kereztes, Kereztyen, Kez (1581: Keoz u. ott), Kiws, 4 Kowach, Kun, Literatus (l. 1509: Dyak; 1570: Deak Dic), Magiar, Mago (1599: Mangho; 1602. hibásan: Vagho Dec. Ber.), Makk (1572: Makki Dic), 6 Nagy, 2 Nagy gewrg, Nagy gergely, Nagy peter, 3 Orban, Palfi, Petew, 3 Pogachios, 2 Pothi, 6 Simon, Sos, Thama (1570: Thomo Dic; 1599: Tamok Dec. Ber.), Thar, 6 Wargha, Vince, Zalay, Zilagy, 4 Zsoldos; *Sz*: Rados (1570: Radis Dic; 1581: Chados; 1584: Radosz; 1597. hibásan: Vadas Dec. Ber.), 2 Suchar (1577: Sohar Dec. Ber.); *B*: Bobith, Boyda (1610: Boda Dec. Ber.), Buda, 4 Dench (1576: Dancz Dec. Ber.), 2 Erdeli, Ispán, 2 Jano (1579: Giano u. ott), Keünch (1570: Kencz Dic; 1576: Gency Dec. Ber.; 1577: Koncz u. ott), More, 2 Oroz (1570: Orozy Dic), 2 Toth, Zoltez.

1567–1633. között új nevek.¹³ 1570. *M*: 1570. Hegedús, Kocyar (1572: Kulchyar Dic; 1581: Kochar Dec. Ber.); *B*: Koncz^{13a} (1572: Kinch; 1574: Kwncz Dic; 1577: Kench; 1581: Geonch Dec. Ber.). – 1572. *M*: Gerewch (1579: Gerocz; 1580: Geracz u. ott), Kaposi, Mathe, Sipos, Vasi (1574: Vossy Dic; 1584: Vas Dec. Ber.); *B*: Kanio,

¹² Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. UT.

¹³ Az 1570–1574. évi nevek szintén dicajegyzékekből (Dic), az 1574–1632. évek dézsmajegyzékekből (Dec. Ber.), kivéve az 1612. évi adatot, melynek levéltári forrása: NRA 837–10. A következő nevek csupán egyszer szerepelnek: Bakta, Boncba, Bonda, Boeresz, Ferencz, Ondo, Samsony, Siro, Ziuz, Z. Geörgv, Vegh.

^{13a} A név viselője nem egy az 1567. évi Keünch Illéssel (ennek Mátyás a keresztnéve), bár a két név azonosnak, Kencs–Köncs hangzásúnak látszik.

Kozta. – 1574. *M*: Bonnar (1576: Bodnar Dec. Ber.), Lelezy; *B*: Olah, Thiberis. – 1576. *M*: Fanchykay (1577: Fanchyk Dec. Ber.), Farkas, Kozma, Papy. – 1577. *M*: Huzty, Santha; *B*: Boeresz(?). – 1579. *M*: Baniai (1581: Banay Dec. Ber.), Czioma (1581: Cziama; 1582: Czoma Dec. Ber.), Laiosz, Polgar, Vegh; *B*: Osvat (1581: Oswald Bec. Ber.), Resta. – 1580. *B*: Bozy (1581: Bosy; 1632: Bosza Dec. Ber.). – 1581. *M*: Bakta. – 1582. *M*: Kati. – 1583. *B*: Boncha. – 1584. *M*: Uylaki. – 1597. *M*: Ferencz. – 1599. *M*: Bakos (1605. hibásan: Rakos). – 1602. *M*: Zarka; *B*: Ondo. – 1603. *M*: Pap. – 1604. *M*: Lakatos, Samsony, Swteő. – 1610. *M*: Ban. – 1611. *M*: Munkaczy. – 1612. *B*: Danos (des). – 1616. *M*: Balasi, Somodi, Ziuz; *B*: Bonda, Horvat, Ratta (vlg: Barta, 1. 1567). – 1625. *M*: Siro; *B*: Fonta, Furta (vlg. mindkettő helyesen: Finta). – 1632. *M*: Z. Geörgy; *B*: Busniak(?). –

1633.¹⁴ 1 j, 113 fr, 1 chr. *M*: 2 Adam (1689: Adanyi Dec. Ber.), Baniay, 2 Bartha, Bene, Biro, Bodnar, Borbely, Bus, 2 Egied, 3 Fabian, Farkas, 3 Faszekas, 2 Finta, 6 Gal, 2 Gecze, Gergely (1638: Geörghej Dec. Ber.), 2 Joo, Kaposy, 2 Kardos, 2 Kathy, 2 Kelemen, 3 Kesz, Keszi, 5 Koszma, 3 Kovacz, 2 Kun, Lovasz, 2 Magyar, Monar, 3 Nagy, Nameny, 4 Orban, 2 Palfy, Petheő, 3 Simon, 2 Sipos, Soos, Zenthesy, Zilagy, 2 Toma, Ujlaky, 3 Varga, 5 Sodos; *B*: Boda, 3 Bosy, Buda (vlg. Duda, 1. 1567), 3 Dencz, 2 Erdely (1690: Erdey Dec. Ber.), Hoszam (1634: Hozan; 1635: Kochan; 1637: Kozan Dec. Ber.), 4 Jana, Jano, Keöncz (1661: Kuntz, Koncs P. 4–5022. sub C), Olah, 2 Orosz, 3 Osvaht (1693: Osvagy Dec. Ber.; 1. 1581: Oswald), Rakos (vlg. azonos 1567: Rados), Sotesz, Zasz, Toot; *Sz*: Suhar.

1633–1715. között további új nevek.¹⁵ 1636. *M*: Balogh, Tiszahaty; *B*: Baczay (1637: Bacztay u. ott; 1661: Baczay P. 4–5022. sub C; 1681: Bacskay UC 69–47), Bisy (1637: Bixi; 1661: Biszo P. 4–5022. sub. C; 1689: Biss Dec. Ber.), Ilosvay. – 1637. *M*: Csahoczi, Santa. – 1661. *M*: Csahoczi, Santa. – 1661. *M*: Danyai (vlg. Banyai, 1. 1633), Kertesz, Kondor, Lőrincz, Mathe, Trombitas; *B*: Lukeszi(?), Sarkadi, Sovari. – 1689. *M*: Guthi; *Sz*: Cservak; *B*: Lipoczi, Sugar (vlg. Suhar 1. 1633). – 1690. *M*: Mészáros, Tarpay; *Sz*: Zán; *B*: Major. – 1691. *M*: Hentes; *B*: Göbö, Lipcsey, Varba. – 1692. *M*: Zöldös. – 1693. *M*: Fekete, Hagymas, Illyés, Szabados; *B*: Cseth, Hegtes(?), Rhoth (v. ö. 1775: Röth).

1715.¹⁰ 33 c, 12 i, 2 provisor, 1 kulcsár, 1 bubulcus. *M*: 2 Ács,

¹⁴ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ber. Az ez évi jegyzékben ugyan nem szerepelnek, de utána ismét előfordulnak a következő, korábról már ismert nevek: Acz, Bakos, Balasi, Busnyak, Czioma, Csutka, Deak, Dienes, Dudo–Dudu, Fornosy, Horvat, Huszty, Jakab, Keresztes, Kulcsar, Lakatos, Leleszi, Mago, Markos, Munkacsi, Pap, Siro, Somogy, Szentgyörgyi.

¹⁵ Az 1636., 1637., 1689–1693. évi nevek a dézsmajegyzékekben. Dec. Ber.; az 1661. évi: P. 4–5022. sub C.

¹⁶ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatás teljes névsora. CR. A kimutatásban ugyan nem szerepelnek, de utána is előfordulnak a következő, korábról már ismert nevek: Bisy, Dancs, Dencs, Dudu, Kertész, Kosa, Kozma, Kulcsar, Kun, Misko, Simon, Sipos, Tarpai.

2 Ádám, Bányay Bartha, Béres, Buty (helyesen Guty, l. 1689), Cseresznye, Csordás, Csorna (helyesen: Csoma), Denes, Dienes, Fábian, Farkas, Fazokas, Formosy, 3 Gáál, 2 Gecze, Jóó, 2 Kész, Konyhás, Lakatos, László, 2 Mátthé, Mészáros, Paty, Orbán, Szalontay, Szénássy, Tetves, Varga, 4 Soldos; Sz: Drabotiana (1716: Darabota Dec. Ber.), Hribovszky (1716: Riboczy Dec. Ber.), Misko, Zán; B: 3 Janó, Orosz.

1715–1775. között további új nevek. 1716.¹⁷ M: Bundas, Végső; Sz: Szánya. – 1743.¹⁸ M: Korhány, Létai; Sz: Palicsko, Papinecz, Predany, Tantik; Zs: Arrastovics; C: Csergő, Pati; B: Domján, Medve, Svább.

1775.¹⁹ 70 c, 44 i, 1 si. M: Acs, 2 Ádám, András, Aranka, 2 Bányai, 2 Barta, Bocskor, 3 Cseresznye, 2 Csoma, 2 Csordás, Dénes, 2 Duda, 6 Fábián, 2 Fanta, 2 Fazokas, Formos, 5 Gáll, Gecse, Gulyás, Guthy, Kati, Kelemen, 3 Kész, 5 Kiss, 2 Korhány, 2 Kósa, Kun, 4 László, 3 Létai, Magé, 3 Molnár, 3 Nagy, Nagy Ivanka, 2 Orbán, Papp, Rigó, 2 Róth (v. ö. 1693: Rhoth), 2 Simon, Sipos, 2 Szabó, Szarka, 2 Szücs, 2 Tekenyő, 6 Zsoldos; Sz: Dudarics, Lodány (l. 1743: Predány), Márkó, 2 Micskó, Palicskó, 2 Zán; B: 2 Bába, Bissi, Buta (l. előbb: Buda), 2 Csedrek, Czigány, Dávid, Dencs, 2 Homoki, 3 Jona (l. előbb: Jano), Karaszlai, Kövesdi, 2 Major, Medve, 5 Orosz, Puskás, Taraczközi.

A falu lakosainak nyelve (usitata, vernacula lingua) az úrbérrendezés során 1772-ben felvett bevallások s a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyáglevél szerint *magyar* (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920. 284) s a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése szerint (Helyt. 20895/1862. eln.) a faluban a *magyar* és *orosz* nyelv divatozik.

FÖLDRAJZI NEVEK.

1414.²⁰ *Athak*,²¹ Athaagh, fluvius; 1551 (Lel. Met. Ug. Ns 20); 1627: Atak Patak (Lel. Met. Bereg Ns 5); 1669: Atak erdeje (NRA 1023–6); 1886: Attak erdő (a 75.000-es kat. térképen).

Hydeger,²² aqua. – *Palothpathaka*.

Rednek, fluvius; 1551 (Lel. Met. Ug. Ns 20); 1628: Redmecz-re véggel, Redmecz hat (Zolt. Ns 819); 1865: Rednekhát, Rednekköz, Rednek oldal (Pesty). L. Komját területén: Radnak (1434).

Borswa, fluvius; 1627: Borsowa (Lel. Met. Bereg Ns 5);

¹⁷ Dézsmajegyzékben. Dec. Ber.

¹⁸ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6. A zsidók és cigányok kifejezetten ezeknek jelölve.

¹⁹ Az úrbérrendezés alkalmával készített tabella teljes névsora. UT.

²⁰ Az első öt név Salánk s a Koriatovich Tódor birtokát képező Bereg között megvont határ leírásában. (Lel. Met. Ber. Ns 7, 11; Károlyi II. 13–14), a tó Feketepatak és Salánk határában. Lel. Acta. 1414. Ns 84. (Kom. jz.).

²¹ *Athak* < ? szláv *otok* 'sziget', voltaképpen 'körül folyás'. (Kniezsa). Az erdő fekvése valóban ilyen.

²² Hideg-ér.

- [1671] (UC. 31–1); 1628: Borsova molna (Zolt. Ns 819); 1865: Borzsa vize (Pesty); 1879 (a 75000-es kat térképen). V. ö. 1671: Borsova mező. L. még Feketepatak (1295), Komját (1434), Nagyszöllős (1366) és Rákóc (1570). határában is.
- Gerzenchezad*²³ fluvius.
- Perneck to*,²⁴ 1865: Pernyész (Pesty); 1887: Pernyész (a 75000-es kat. térképen). L. Feketepatak határában 1295-ben *Prenez stagnum*-ot.
- 1454.²⁵ *Lygeth*, silva; 1551: Naghlygetherdeje. Lel. Met. Ug. Ns 20); 1669: Hegy Liget.
- Nagh erdeu*, silva; 1627: Nagy hozzu erdő (Lel. Met. Bereg. Ns 5); 1682: Hoszszu Nagy Erdő (UT. sub E). 1865: Nagy-erdő (Pesty); 1887: Nagy erdő (a 75000-es kat. térképen).
- Zalva Erdeu*, silva; 1551: Zalwa erdeje (Lel. Met. Ug; Ns 20); 1600 (NRA 746–9); 1865 (Pesty); 1923: Solvo erdő (Petrov 35). V. ö. Szalva vize 1669; 1671: Salva mezeje.
- 1551.²⁶ *Mochyar erdeu*, silva; 1865: Felső, -Hosszu mocsár, erdők (Pesty); 1887: Felsőmocsár, Felső erdő (a 75000-es kat. térképen); 1900. körül: Hosszumocsárerdő (Kom. jz.); 1923: Močar erdő (Petrov 35). L. még Nagyszöllős határában is (1357).
- Ilonok erwenye*²¹ locus. Ugyanez 1295-ben még Feketepatak határában: Ilounukeurene. (L. ott).
- Fylelwchka*, locus; 1780: Széle-, Szélye Lutska (Per. 1780. F. 12. Ns 7). L. ugyanez 1295-ben Feketepatak határában.
- Belywa*, fluvius; 1780: Bélyva (Per. 1780. F. 12. Ns 7); 1887: Bejova víz (a 75000-es kat. térképen). L. még Feketepatak határában is (1295).
- 1612.²⁸ *Rigó szeőlő*,²⁹ 1628 (Zolt. Ns 819). V. ö. 1628: Rigo lass; 1627: Rigopathaka.

²³ „pervenissent ad unam magnam clausuram, ubi prefatus fluvius Borswa duplicaretur, ubi etiam juxta ipsam clausuram quidam fluvius Gerzenchezad nominatus ad partem aquilonalem de ipso fluvio Borswa flueret...” A szó: gerzence-szád. *Gerzence* < szláv *greznica* a *grezъ* ‚sár, iszap‘ szóból. Víznevekben gyakran fordul elő a szlávban. V. ö. Miklosich, Die Bildung der slav. P. N. und ON. 249. (Kniezsa). *Szád* ‚száj, nyílás‘. NyTsz. III. 19; MTsz. II. 470; Oklsz. 872; MNy. IX. 260–261.

²⁴ Ha azonos megjelölésről van szó, a név eredete a „pernye” szóban kereshető.

²⁵ Lel. Met. Bereg Ns 6.

²⁶ A Salánk és Komját között megírt határ leírásában. Lel. Met. Ug. Ns 20.

²⁷ Az *Ilonok* folyó *örvénye*. V. ö. Nagyszöllős 1336: *Ilonukromlasa*. L. még a folyót Nagyszöllős határában is.

²⁸ NRA 837–10.

²⁹ Vlg. a Rigo családnév után, bár ilyen nevű jobbágyot csak 1775-ben találunk Salánkon.

- Bechy kalandos*³⁰ *szeölő*; 1628: Beczy Kallandos (Zolt. Ns 819).
Veres szeölő; 1628 (U. ott).
Kaszta szeöleő,³¹ 1628: Kozta sóllő (U. ott).
 1627.³² *Gierthyanfa*, arbor.
Rigo Pathaka, lacus. V. ö. 1612: Rigoszeölő; 1628: Rigo lass.
Kantor kerithwenie,³³ lacus.
Keöreösfa, arbor.
Szelepathaka,³⁴ lacus.
Keöreös Pathaka, lacus.
Keönyüdik,³⁵ lacus.
Rothat Pathak, lacus.
 1628.³⁶ *Bezlericz*³⁷ mellett; 1669: Bisztricz nevű halászó víz,
 Bisztric Halom (NRA 1023–6); [1671]: Besztericze oldal-
 -rét (UC 31–1); 1865: Besztericpatak (Pesty).
Viz között; 1671: Vizközi oldal, rét (UC 31–1; 42–11); 1865:
 Vizköz (Pesty); 1887: Szil vizes köz (a 75000-es kat. tér-
 képen); 1900. körül: Szélvizes köz (Kom. iz.).
Rigo lass; 1865: Rigo laz (Pesty).
Nadas patak.
Ur kerte.
Bab helj.
Nagy kő-nél.
Niress, szőlő.
*Dobonioa*³⁸ *pataka*.
Dobonios,³⁹ szőlőhegy; 1772: Dobonyos, Nyakas Dobonyos
 (UT); 1865 (Pesty).
Nyakass, szőlőhegy; 1661: Nyakas szőlő, Nyakas völgy
 (NRA 879–47; 1023–5; P. 4.–5022. sub C); 1772 (UT.
 sub D); 1865: Nyakas oldal (Pesty).
Vajna,⁴⁰ szőlőhegy; 1661 (NRA 879–47, 1023–5; P. 4.–5022.
 sub C).
Ellő hegj, szőlőhegy; 1633: Előhegy (NRA 837–13); 1657
 (NRA. 837–21); 1659: Előhegy alias Hajtás (Károlyi IV.
 369); 1661: Eleőhegyen Haitas szőlő (NRA 879–47, 1023–5;
 P. 4–5022.. sub C); 1865 (Pesty).

³⁰ *Becsi* (Tiszabecsi) *kalandos* szőlő, *kalandos*, *kalandos* társaság, azaz a plébánosok társasága. NySz. II. 83.

³¹ Veres, Koszta családnevek. L. mindkét családnevet már 1509. óta.

³² A Bereg és Salánk között fekvő Nagyhosszúerdő határjárásában. Lel. Met. Bereg Ns 5.

³³ Kántor kerítvénye?

³⁴ Szele, vlg. személynév.

³⁵ Könnyü-dik?

³⁶ Zolt. Ns 819.

³⁷ *Beszteric* – *Bisztric* – *Beszterice* < szláv *bystrica* < *bystrъ* 'sebes' (Kniezsa).

³⁸ *Dobonyoa pataka*, talán helyesen *Dobonyos*. (L. a következő nevet).

³⁹ *Dobonyos*, eredete ismeretlen.

⁴⁰ *Vajna* vlg. személynév.

- 1657.⁴¹ *Asszonyszőlő*; 1659 (Károlyi IV. 369); 1661 (NRA 879–47, 1023–5; P. 4–5022. sub C); 1865 (Pesty).
- 1661.⁴² *Bene völgye. – Katonák gödre. – Kis oldal.*
Komlós nevű szőlő; 1865: Komlósy (Pesty).
Gál szőlő.
*Tyberis*⁴³ nevű szőlő; 1865 (Pesty).
- 1669.⁴⁴ *Too erdő*; 1671: To erdeje (Ug. jkv. 1671. dec. 22); 1672 (NRA 1723–33).
Hegy Liget; l. 1454: Lygeth.
Asszas erdő, 1865: Asszas, erdő (Pesty); 1887 (a 75000-es kat. térképen). L. még a szomszédos Feketepatak (1707) határában is.
*Bacso*⁴⁵ erdő; 1865: Bacsó, erdő (Pesty); 1923: Bočov (Petrov 35).
Szalva vize; 1887: Szalva p. (a 75000-es kat. térképen); 1900. körül: Szalvapatak (Kom. jz.); 1923: Solva (Petrov 35).
 V. ö. 1454: Zalva erdeu; 1671: Salva mezeje s l. még a Szalva patakot Feketepatak (1295), Nagyszöllős (1336) és Rakasz (1657) határában is.
- [1671].⁴⁶ *Borsova mező*, calcatura; 1865: Borsa mező (Pesty); 1900. körül: Borzsa hát (Kom. jz.). V. ö. 1410: Borsava, fluvius.
Nagy ut mezeje, calcatura; 1865: Nagy ut mező (Pesty); 1887: Nagy ut mente (a 75000-es kat. térképen); 1900. körül (Kom. jz.).
Salva mezeje, calcatura; 1865: Szalva mező (Pesty). V. ö. 1454: Zalva erdeu, 1669; Szalva vize.
*Csobi*⁴⁷ rét; 1865: Csóbi (Pesty).
Hát szőlő.
Malom szőlő.

SÁSVÁR.

Az ugoicsai kismemesi vidék egyik legrégebb települése és a kismemeség egyik, talán legősibb gócpontja Sásvár volt. Az összefoglaló bevezetésben a kismemeség eredetével kapcsolatban Sásvárról is szoltunk és reámutattunk azokra az adatokra és körülményekre, amelyek Sásváron eredetileg gyepűorség, talán éppen székely határőrök jelenlétét sejtetik.¹ Birtokosai már kezdetben rokoni kapcsolatban állottak a többi kismemesi

⁴¹ NRA 837–21.

⁴² NRA 879–47; P. 4. 5022 sub. C.

⁴³ A hasonló jobbágycsaládnév után, I. 1574. A név eredete bizonytalan.

⁴⁴ NRA 1023–6.

⁴⁵ Vlg. személynév.

⁴⁶ UC 31–1, 42–11. V. ö. 29–13.

⁴⁷ Eredete bizonytalan, talán személynév után.

¹ L. a 80. s köv. l.-okon.

családokkal, főleg pedig a Szirmayakkal és Egresyekkel. A sásvári nemes családok szintén eltérébelyesedtek, azonban különösképpen éppen itt nem alakult ki a kúriális község. A faluban lakó nemesség és törzsökös jobbágyság nagy részének nevét már a középkorból ismerjük. Ezek, a földrajzi nevekkal egybevetve, kétségtelenül bizonyítják a falut megtöltő lakosság színmagyar voltát. A nemesség elszaporodásával és elszegényesedésével a jobbágyságban is hasonló folyamat indult meg és a telkes jobbágyokhoz képest felszökött a telketlen zsellérség arányszáma. Az utóbbiakban, miként más nemesi faluban is, nagy volt a hullámvás a betelepülés és továbbvándorlás gyors üteme élesen rajzolódik ki. A XVII. sz. második felében rutén betelepülés indult meg s az egykor színmagyar faluban a Tiszamente általános leromlása és pusztulása után, melyben az ősi jobbágyságnak teljesen nyoma veszett, a ruténség jutott túlsúlyra.²

NEMESSÉG.

Sásvárról nevezett családok. XIV. sz.: *M:* Egresy, Kántor, Sásváry. – XV. sz. *M:* Egresy, Kalós, Kántor, Kis, Kozma, Kun, Pogány, Sásváry, Szabó, Széles, Szirmay, Vas, Veres; *Sz:* Zubor (Zobor); *B:* Polonus, Sok (Soka, talán Szók?). – XVI. sz. *M:* Barthos, Csomay, Dabolcy, Egresy, Egry, Fornosy, Kalós, Kerechet, Király, Literátus, Lőrinc, Nagy, Eoz, Pál, Pogány, Sásváry, Szabó, Szilágyi, Tibay, Vathy, Veres; *Sz:* Zubor; *B:* Chymory (Chomay?), Polonus.

Egytelkesek, armalisták. 1670.³ Egytelkesek: *M:* 2 Gál, 2 Gödény, Kalós, Kovács; *B:* Kolonay. – 1681.⁴ Egytelkesek. *M:* Csató, 3 Gál, 2 Gödény, Gödényházy, Kalós, Katona, Kovács, Lukács, Por; *B:* Belényesy, Draskóczy, Horváth, Kolonay, Lipcsey, Reszegey. – 1743.⁵ Armalisták. *M:* 2 Nemes. – 1754–55.⁶ Armalisták. *Sz:* Rusilo.

Birtokosok. 1567.⁷ Ákos György 2 pp; Búdy Farkas 1 nd, 1 des; Csomaközy János 2 mp, 3 pp, 1 nd; id. Egresy János 1 mp, 1 pp; ifj. Egresy János 2 pp; Forgolányi Demeter 1 b; Horváth Mihály 2 mp, 1 ss, 3 pp; Horváth Péter 1 des; Perényi János 1 j, 1 ip, 3 pp; özv. Szabó Benedekné 1 nd; Székely Pál 1 pp, 1 des; Szirmay Lajos 2 mp, 1 pp; Thibay Ferenc 1 pp; Ujhelyi János 1 mp, 1 cb; Vetésy András 2 pp. – 1754–55.⁸ Bornemissza Ferenc,

² A falu neve ruténul is: *Sasvar* (Petrov Mat. VI. 213). A 145.921/1907. sz. belügyminiszteri rendelettel *Tiszasásvár*-ban állapított meg a falu neve.

³ Ug. jkv. szept. 22/23. f. 22.

⁴ U. ott 1681. dec. 20. f. 652.

⁵ Per. 1743. Ns 6.

⁶ Nemesi összeírás. Helyt.

⁷ Dic.

⁸ Nemesi összeírás. Helyt.

Guty Péter, Kőszöghy János. – 1775.⁹ Bessenyei György 2 c, 1 i; Bodó János 5 c; özv. Bornemissza Ferencné Fóris Zsuzsanna 1 c; Bornemissza György 2 si; Dienes István 1 c, 1 i; Dienes Zsigmond 1 c; Fogarassy Imre 1 c; Fogarassy Zsigmond 5 c; Hagara Pál 3 c; özv. Hódossy Istvánné 3 c; Ilosvay Ferenc 2 c; Kalós László 1 c; Komjáthy Zsigmond 8 c, 1 si; Nagy Sándor 1 i; Nagyiday István 2 c, 3 i; br. Perényi Imre 3 c, 1 si; Sárközy László 1 i.

JOBÁGYÁSÁG.

- 1381.¹⁰ *M*: Stephanus filius Beke villicus.
 1410.¹¹ *M*: Magnus, (l. 1547: Nagy), Wrdugh (des); *B*: Koryaak, Pochyk s Valentinus filius Andriani.
 1466.¹² *M*: Kopaz (1550: Nagyid. Ns 62; 1553: U. ott 65).
 1468.¹³ *M*: Morycz, Rwsa, Salanky (1515: Tört. Tár. 1897. 492; 1535: Nagyid. Ns 54), Thar.
 1470.¹⁴: Harchas (1480: Dl. 18353; 1545: Ujh. 1545. F. 11. Ns 30).
 1472.¹⁵ *M*: Beke (1498: Lel. Acta 1498. Ns 6; 1545: Ujh. 1545. F. 11. Ns 30). Vekas (1486: Wekas Lel. Acta 1486. Ns 6; 1553: Nagyid. Ns 65); *B*: Andorko (1553: Nagyid. Ns 65).
 1473.¹⁶ *M*: Keral (1514: Kyrál Per. 1514. F. 30. Ns 2; 1545: Ujh. 1545. F. 11. Ns 30).
 1480.¹⁷ *M*: 3 Chwpros (1514: Tört. Tár. 1897. 492; 1521: Ujh. Dl. 38464), Kowach (1514: Faber Per. 1514 F. 30. Ns 2; 1546: Ujh. 1546. F. 19. Ns 23), Rethes, Zeke.
 1498.¹⁸ *M*: Zanyzlo.
 1510.¹⁹ *M*: Ferenc. (1545: Ujh. 1545. F. 11. Ns 30), Hagyo (1515: Tört. Tár. 1897. 492; 1548: Nagyid. Ns 59), Kecske (1553: Kechkes Nagyid. Ns 65), Penge.
 1514.²⁰ *M*: Feyes (des, 1545. Ujh. F. 11. Ns 30), Gaal, Kadar, Kosa (1545: Ujh. 1545. F. 11. Ns 30), Pethry (des), Zyws; *B*: Erdely (des).
 1515.²¹ *M*: Zablyas.
 1545.²²: Lewrincz (1553: Nagyid. Ns 65), Was (1547: Nagyid.

⁹ UT.

¹⁰ Lei. Acta 1381. Ns 18.

¹¹ Családi egyességben. Lel. Acta 1413. Ns 36.

¹² Nagyid. Ns 32.

¹³ U. ott Ns 33.

¹⁴ U. ott Ns 34.

¹⁵ Lel. Acta 1742. Ns 23, 26.

¹⁶ Zálogosításban. Ujh. Dl. 38372.

¹⁷ Beiktatásban. Dl. 18353.

¹⁸ Hatalmaskodásban. Lel. Acta 1498. Ns 7.

¹⁹ Hatalmaskodásban. Lel. Kom. jz. A nevek eredeti írásalakja nem állott rendelkezésemre.

²⁰ Cserében. Per. 1514. F. 30. Ns 1, 2.

²¹ Tört. Tár. 1897. 492.

²² Osztályozásban. Ujh. 1545. F. 11. Ns 30.

Ns 57); *N*: Gerlat (1553: Nagyid. Ns 65); *B*: Barsok.

1547.²³ *M*: Bartha (1550: Nagyid. Ns 62). Nagy.

1550.²⁴ *M*: Dabocz (1553: Dabolchy Nagyid. Ns 65). Phylep (1553: U. ott).

1553.²⁵ *M*: Byro, Puha; *B*: Literatus, Wasok.

1567.²⁶ 1 j, 2 ip, 7 mp, 19 pp, 1 ss, 3 nd, 1 cb, 1 b s név nélkül 3 des. *M*: 2 Bartha, 2 Bathari, 2 Chywre, 2 Daboch (1570: Daboczi Dic.), Darnay, 2 Ferench (1576: Ferenczy Dec Ug.), Filep, Hagio (1572: Hago Dec Ug.), Kopaz, 2 Kosa, 3 Lewrinch (1576: Leorinczy Dec Ug.), Nagy, Nagypal, 2 Pengew, Rosali, 4 Warga (1572: Sutor Dic), Was, Wykos (1572: Wekas Dic); *N*: 2 Gerlat; *B*: 2 Anderko, Salman (1572: Zalman Dic; 1576: Zalmany; 1578: Sarmany Dec. Ug.).

1567–1580. között új nevek.²⁷ 1570.²⁸ *M*: Biro, Eskola (1576: Oskola Dec Ug.), Kyraly, Kolchei (1572: Kölczei Dec Ug.), Por; *Sz*: Lyttwa; *B*: Boska, Lengjel, Thot. – 1572.²⁹ *M*: Baday, Farkas. Gal, Hevesj, Husztj, Kowacz, Kozma, Miko, Weg (Wygh); *T*: Dormanj; *B*: Wasok. – 1573.³⁰ *M*: Adorian, Bonj, Gheorgh, Salanki, Sanislo, Zabo alias Pethenye; *B*: Nemetj. – 1574.³¹ *M*: Kiws. – 1575.³² *M*: Bartus. – 1576.³³ *M*: Hym Varro, Szeoczy (1585: Szucz Dec. Ug.), Veres. – 1577.³⁴ *M*: Aszalol (1581. hibásan: Asztalos; 1585. a végleges alak: Azalos Dec. Ug.). – 1578.³⁵ Kala (1596: Callay Dec. Ug.). – 1579.³⁶ *M*: Cybere, Kassay, Lakathos, Monar, Sasvary.

1580.³⁷ 1 j, 51 fr, 16 chr. *M*: Barta, 2 Batari, Biro, Boldisar, 2 Cibere, 4 Cure, Daboci, Dobos (helyesen szintén: Daboci), 3 Ferench, Gal, 2 Hagio (1581: Agio Dec. Ug.), Harchias, Hegedüs, Himvarro, Kiral, Kis, Kolchy (1679: Kocsy Dec. Ug.), Konia, Kopas, 2 Kosa, Kovach, 4 Leorinch, 2 Miko, 9 Nagj, Nag Kis, Nemes, Oskola, 3 Pengo (1583. hibásan: Tengeo Dec. Ug.), Por, Rosaly, Sanislo, 3 Varga, Veg, Veres; *N*: Gerlat; *B*: 4 Andorko (1582: Andriko; 1596: Dorko; 1612: Andor Dec. Ug.), Rakoci, Tott, Tusa, Zaman (v. ö. 1567: Salman).

²³ Perbeli ítéletben. Nagyid. Ns 57.

²⁴ Zálogosításban. Nagyid. Ns 62.

²⁵ Nagyid. Ns 65.

²⁶ Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. Dic.

²⁷ A következő nevek csak egy ízben fordulnak elő: Baday, Bartus, Bonj, Boska, Dormanj, Gheorgh, Hevesj, Lengjel, Nemetj, Sasvary, Zabo alias Pethenye, Zeoczy.

²⁸ Dec. Ug.

²⁹ Dic. és Dec. Ug.

³⁰ Dec. Ug. s Per. 1749. F. 18. Ns 1.

³¹ Dic.

^{32–36} Dec. Ug.

³⁷ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug. Az ez évi jegyzékben ugyan nem szerepelnek, de a következőkben ismét előfordulnak a következő, korábból már ismert családnevek: Adorján, Huszti, Kala, Kassay, Kölcsey, Lakatos, Litwa, Molnar, Vekas, Wasok.

1580–1631. között további új nevek.³⁸ 1581. *M*: Dizno, Polgar; *B*: Mogor. – 1582. *M*: Baranj (1616: Baraniai Dec. Ug.). – 1583. *M*: Fabian – 1585. *M*: Kelemen, Lazlo; *B*: Teorok. – 1586. *M*: Kochis; *B*: Orosz, Szeme (1587: Zeme Dec. Ug.). – 1589. *M*: Borbelj. – 1593. *M*: Boros, Kasos. – 1594. *M*: Aczj. – 1597. *M*: Bach, Damokos, Geore, Harangozo, Ladanj, Pasti; *B*: Gordan, Saara. – 1598. *M*: Kwn; *B*: Tandari. – 1600. *M*: Gaspar, Toldj. – 1601. *M*: Kokeniesdi; *B*: Oremus. – 1602. *M*: Alfeody, Hajdu (1648: Haygiu Dec. Ug.), Juhaz; *B*: Suho. – 1605. *B*: Olah, Posar. – 1607. *M*: Niagiary (1608: Magiary; 1615: Magyar Dec. Ug.). – 1608. *M*: Balas (1609. hibásan: Dalos Dec. Ug.), Nylas. – 1609. *M*: Giulay. – 1610. *Sz*: Mirko. – 1611. *M*: Korlatt. – 1612. *M*: Buzas. – 1615. *M*: Kalmar, Sandor; *B*: Boryani (v. ö. 1582: Baranj). – 1616. *M*: Zoltan (1648: Szolthan Dec. Ug.). – 1617. *M*: Beres, Leway, Szygiartha. – 1619. *M*: Zentkiraly. – 1621. *M*: Szius. – 1625. *M*: Koncz, Nag Ari, Zabo. – 1626. *M*: Balogh, Geödenhazi, Simon; *B*: Hogyt(?), Vasvari.

1631.³⁹ 1 j, 22 fr, 16 chr. *M*: Adorjan, Aszalj (l. 1577), Bartha, 2 Batari, Csyeöre, Dabocz, 7 Ferencz, Gall, 2 Hago, Kosa, 2 Kovacz, Lovacz (helyesen Lovász vagy Kovács?), 2 Lőrincz, Magyar, 2 Miko, 5 Nagi, 2 Poor, 2 Vargha; *N*: Gerlat; *B*: Andorka, Koszta, Oremus.

1631–1689. között további új nevek.^{39a} 1633. *M*: Hamwas (1634: Hamvaz Dec. Ug.), Medgyessj; *B*: Szasz (1638; Szaz u. ott). – 1644. *M*: Kajtor. – 1645. *M*: Kalman. – 1646. *B*: Erdelly. – 1651. *M*: Bagosi, Siket. – 1660. *M*: Czato, Pap; *B*: Lipczei. – 1666. *B*: Nyoko. – 1668. *M*: Palfi; *B*: Szeklenczei. – 1670. *M*: Besenyei. – 1673. *B*: Chonka, Kaniahazi. – 1678. *M*: Korbács; *Sz*: Timko; *B*: Leskü, Mihok. – 1679. *M*: Imre; *B*: Csoba, Horvat. – 1680. *M*: Cseplő; *B*: Desi. – 1687. *B*: Hora.

1689.⁴⁰ 1 j, 19 incola (12 fr, 7 chr), 16 i (14 chr, 2 miserabilis). *M*: 2 Adorjan, Cseplő, Dabolczy, Fekete, 3 Ferenc, Juhasz, Ki-

³⁸ E nevek szintén a dézsmajegyzékekből valók. Dec. Ug. A következő nevek csupán egy ízben fordulnak elő: Alfeody, Bach, Balogh, Beres, Boryani, Boros, Damakos, Fabian, Gaspar, Gordan, Geödenhazi, Geore, Harangozo, Hogyt, Kalmar, Kasos, Kelemen, Koncz, Kwn, Ladanj (nő), Leway, Mirko, Mogor, Nag Ari, Pasti, Saara, Simon, Suho, Zabo, Szygiartha, Szius, Tandari (nő), Vasvari.

³⁹ A dézsmajegyzék teljes névsora. U. ott. Az ez évi jegyzékben nem szerepelnek, de a következőkben ismét előfordulnak a következő, korábról már ismert nevek: Balogh, Barbely, Beres, Fekete, Gyulay, Hajdu, Harcasz (Harcás), Juhaz, Kiraly, Kyss, Kocsis, Koncz, Kopasz, Koszta, Lakatos, Lengyel, Orosz, Pall, Polgár, Szabo, Szentkirályi, Szoltan, Zeöcz, Tooth.

^{39a} Ezek a nevek is – az 1660. évek kivételével, melyek forrása: Per. 1660. F. 1. Ns 36 – szintén a dézsmajegyzékekből (Dec. Ug.) valók. A következő nevek csak egyszer szerepelnek: Csoba, Desi, Hora, Horvat, Imre, Korbacs, Leskü, Nyoko, Siket, Timko.

⁴⁰ A dézsmajegyzék teljes névsora. U. ott. Az ez évi jegyzékben ugyan nem szerepelnek, de a következőkben ismét előfordulnak a következő, korábról már ismert nevek: Bartha, Béres, Harcasz, Kajtor, Kiss, Pap, Sikett, Vegh.

raly, 2 Kosa, Kovacs, Mikó, Nagy, Por, Santa, Szentkirályi, Szűcs, Tar, 2 Warga; *B*: Gyitko, Hajdu, Koszta, 10 Orosz, Thótt.

1689–1775. között további új nevek. 1692.⁴¹ *W*: Deák, Fodor, Peleskei, Sipos, Szikszo; *Sz*: Panoka, Pradayna; *O*: Ursuly; *B*: Karabellis, Kurta. – 1693.⁴² *M*: Mészáros; *Sz*: Dicska; *B*: Bordas. – 1694. *M*:⁴³ Ur; *B*: Szaláda, Tep (1743: Tepe Per. 1743. Ns 6). – 1695.⁴⁴ *Sz*: Kublik (1696 Kuglik Dec. Ug.); *B*: Ticzay. – 1715.⁴⁵ *W*: Csordás, Fazokas, Hoszú, Szép, Varjú; *B*: Dolhay, Lipcey, Szakány. – 1716.⁴⁶ *M*: Putnoki; *B*: Gata. – 1723.⁴⁷ *M*: Uszkai. – 1743.⁴⁸ *M*: Bogja; *Sz*: Holyák, Kotlány, Mikolaviczky; *B*: Izay, Komlósy, Márkus, Orbán, Sirogán, Szaraj; *Zs*:⁴³ Isak, Icskovics. – 1748.⁵⁰ *B*: Sarogány. – 1757.⁵¹ *M*: Gyönyörű. – 1763.⁵² *M*: Lapoczka.

1775.⁵³ 38 c, 7 i, 4 si. *M*: Boglya, 2 Juhász, Kós, László, Lovász. 2 Miklós, Molnár, Pusztay, Tüzes, Üvegess, Varga, Varjú; *Sz*: Buczela, Czapko, Czibár, Gazdik, Ilykú, Iszák, Ivó, Kancsik, Lela, 7 Lemák, Makár, Mojszi, Pányusztik, 2 Szirincza, Terenta, Verbits; *B*: Kozák, 2 Major, 2 Oláh, 5 Orosz, Sporta, Szöllösi.

A falu lakosainak nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés során 1772-ben felvett bevallások záradéka szerint *magyar*, a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyságlevél szerint a lakosok rendes nyelve (ordinaria lingua) – bár magyarul mindnyájan értenek – *rutén* (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920. 284) szerint a faluban főként a *rutén*, a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) szerint főként a magyar nyelv divatozik.

FÖLDRAJZI NEVEK.

1458.⁵⁴ *Bohnya*,⁵⁵ praedium; 1470: Bodnya (Nagyid. Ns 35), Bonya (Lel. Acta 1470. Ns 13.); 1476: Bonnya (Nagyid. Ns 41); 1481 (Lel. Stat., Kom. jz.); 1514 (Per. 1514. F. 30. Ns 32); 1660 (Per. 1660. F. 1. Ns 36); 1802 (Per. 1805. szept. 18); 1865: Bodnya (Pesty).

1468.⁵⁶ *Laposvelghath*, szántóföld; 1802: Nagy Lapos (Per. 1805. szept. 18); 1807 (Per. XVIII. sz. v. A. 2.); 1865: Lapos (Pesty).

^{41–44} Dec. Ug.

⁴⁵ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatásban. CR.

⁴⁶ Dec. Ug.

⁴⁷ P. 4–757.

⁴⁸ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

⁴⁹ Kifejezetten zsidóknak jelölve meg.

⁵⁰ P. 4–3827. sub No 2.

⁵¹ U. ott sub No 1.

⁵² P. 4–863.

⁵³ Az úrbérrendezéskor készített tabella teljes névsora. UT.

⁵⁴ Nagyid. Ns 30.

⁵⁵ L. külön is: Banna; a szó eredetéről u. ott.

⁵⁶ P. 4–5617. sub No 36.

1478.⁵⁷ *Nadasfok*; 1553 (Nagyid. Ns 65); 1802 (Per. 1805. szept. 18); 1807 (Per. XVIII. sz. v. A. 2.); 1865: *Nadas* (Pesty); 1923: *Nadoš* (Petrov 36).

Hynthoslaza.

Zekewelge.

1479.⁵⁸ *Zathmarwelgheley*;⁵⁹ 1498: *Zathmarwelgye* (Lel. Acta, 1498 Ns 7.).

Mochalaeley;⁶⁰ I. Mochola folyót Tivadar határában is (1512).

1498.⁶¹ *Macharzer*, terra; 1522 (Lel., Kom. jz.).

Kysshavar, vicus; 1690: Új Sasvár (P. 4–2401. sub Ns 26); 1730: Vén Sásvár-ban gyümölcsös (Nagyid. Ns 240).

1540.⁶² *Sziget*; 1553: *Zyget* (Nagyid. Ns 65); 1581 (Nagyid. Ns 79).

Haraszt völgye; 1660 (Per. 1660. 1. Ns 36).

1544.⁶³ *Bonnya Machara*, terra et silva.

1545.⁶⁴ *Mogyoros*, pratum. – *Nagy Ryth*, pratum. – *Pap rythe*, pratum. – *Kys Ryth*, pratum.

1548.⁶⁵ *Zegys*, particula terrae; 1549: *Nagy Zegys*, *Felsew Zegys*, *insulae*⁶⁶ (Nagyid. Ns 61.); 1553: *Nagy Zege*s (Nagyid. Ns 65); 1555: *Szeges* (Ujh. 1555. F. 19. Ns 24); 1660: *Kis Szeg kert* (Per. 1660. F. 1. Ns 36); 1690: *Kis Szeg* (P. 4–2401. sub No 26).

1553.⁶⁷ *Palmezew*.

Kendermezew.

Morothwara Menewbe.

Fanchykyrew; 1658: *Fanczjky reh* (Per. 1645. F. 1. Ns 35).

Kewrek mezew: 1802: *Kerek mező* (Per. 1805. szept. 18); 1807 (Per. XVIII. sz. v. A. 2.); 1888: *Kerekmező sziget* (a 75000-es kat. térképen).

Kysparazth; 1660 (Per. 1660. F. 1 Ns 36); 1865: *Nagyparaszt*, *Kisparaszt* (Pesty).

Hagyó olthwanya; 1660: *Köz Oltovány vápája* (Per. 1660. F. 1. Ns 36); 1802: *Hagyó vápa* (Per. 1805. szept. 18); 1807 (Per. XVIII. sz. v. A. 2.).

Lokert, hortum. L. még *Tiszaújhely* (1544: *Bolya*, 1725: *Bolya ma Lokert*) határában is.

⁵⁷ Lel. Acta, Kom. jz.

⁵⁸ Lel. Acta 1479. Ns 25 s P. 4–3773. sub B, Z.

⁵⁹ *Szatmár – völgy – eleje*. A *Szatmár* ezek szerint patak, vagy patakmeder neve. A szó eredetéről Melich Honf. M. 221.

⁶⁰ *Mocsola – eleje*. A *mocsolya* = pocsolya, posványos víz, mocsár, kenderáztató. (NyTsz. II. 849; MTsz. I. 1467; Oklsz. 662). Itt patak.

⁶¹ Lel. Acta 1498. Ns 7.

⁶² Csoma J. lt.-a. Kom. jz. A szavak eredeti írásalakja nem állott rendelkezésemre.

⁶³ Nagyid. Ns 55.

⁶⁴ Ujh. 1545. F. 11. Ns 30.

⁶⁵ Ujh. 1548. F. 28. Ns 2. és 7.

⁶⁶ Fancsikai Fodor György a Tisza által Fancsikától Sásvárhoz hordott fenti szigeteken levő részeit eladja sásváriaknak.

⁶⁷ Nagyid. Ns 65.

- 1555.⁶⁸ *Kis Szőlő*, vinea.
- 1581.⁶⁹ *Zigeth mező*, calcatura; 1585: Zigetre való nyomas (Nagyid. Ns 81).
- 1660.⁷⁰ *Hideg víz vápája mellett*; 1802: Hideg vápa (Per. 1805. szept. 18). L. a Hidegviz-et még Egres (1356) és Nagyszöllős (1688) határában is.
- Felső mező*; 1802: Felső forduló (Per. 1805. szept. 18); 1807 (Per. XVIII. sz. v. A. 2.); 1805 (Pesty).
- Verbőczke*.
- To fark*.
- Hosszú szer*.
- 1802.⁷¹ *Szirmai ut*.
- Kis mező*; 1807 (Per. XVIII. sz. v. A. 2.).
- Alsó forduló*; 1807 (u. ott).
- Pengő felé*; 1807 (u. ott); 1887 (a 75000-es kat. térképen).
- Csepei füzes*; 1807 (u. ott).
- Rekettyé-ben, Rekettye hát-on*; 1807 (u. ott).

SÓSÚJFALU.

Csarnatu Wyfalu (1622), Oláh Újfalu (1628), Sós Újfalu (1748).

Az Avas hegység északi nyúlványában, határával teljesen a hegyre szorulva csak a XVII. sz. második évtizedében települt e kis falu.¹ A Tiszavölgytől a hegy lejtőjére alatta korábban megtelepült Csarnató zárja el, melynek nevét a késői kis falu bizonyára azért viseli első nevében, mert annak határából szakította ki a magáét. Az „Oláh” nevet pedig kétségtelenül a vidék „Oláhság” nevéből kapta, megkülönböztetésül is a Tisza fölött szemben levő „Oroszság” nevű vidék Újfalujától. A XVIII. sz.-ban ezt a nevet is felcserélte a Sós jelzővel, melyhez a határában meginduló sóbányászat révén jutott. Első telepesei, neveik után ítélve, főként a mármarosai és beregi rutén hegyvidékről kerültek ki. Időnként némi magyar beszivárgás is megfigyelhető, ez azonban nem annyira folyamatos, hogy a magyar elem a túlnyomó ruténség mellett nyelvét fenn tudná tartani. A rutén-oláh viszony és általában az Oláhság nemzeti kevertsége tekintetében utalunk a más helyeken

⁶⁸ Ujh. 1555. F. 19. Ns 24.

⁶⁹ Nagyid. Ns 79.

⁷⁰ Per. 1660. F. 1. Ns 36.

⁷¹ Per. 1805. szept. 18. – Pótlólag még a földrajzi nevekhez: Czoma felől. való mező (Per. 1645. F. 1. Ns 35).

¹ Először 1619-ben tűnik fel adatainkban, a Perényiek osztályozásában. Per. 1619. Fasc. T. Ns 15.

már elmondottakra.² A Perényiek nyalábi uradalmának tartozéka.³

BIRTOKOSOK.

1775.⁴ Br. Perényi Ferenc Jakab 12 c, 2 i, 1 si; -Sándor 2 c, 3 i; -Elek árvái 1 c; -Imre (id) 4 c, 2 i; közösen 1 i.

JOBBÁGYSÁG.⁵

1619.⁶ *M*: Bottlabu; *B*: Lengiel. – 1622.⁷ *M*: Farkas, Virazto (des). – 1638.⁸ *B*: Csértésfalusi, Ilosvay, Krajnai, Urmezei (1641. körül: Eörmezej Per. 1641). – 1641. körül.⁹ *M*: Asztalos, Fekete Pataky; *B*: Görnessy. – 1687.¹⁰ *M*: Tömlő.

1715.¹¹ 20 c, 1 i, 1 extr. (si). – *M*: 3 Farkas, Kis, Kocsy, Rostás, Szarka (vlg Szalka, v. ö. 1743, 1775), Tömlő. – *Sz*: Sztanyiszló, 7 Szvitlik; *B*: Bedey, 5 Pataky.

1715–1775. között új nevek.¹² 1743.¹³ *M*: Szalka; *Sz*: Ircsanics, Pleszka; *B*: Beleznai,¹⁴ Harczigan (v. ö. Bocskón 1775. Hardzigany), Pap, Toth, Verhainai.

1775.¹⁵ 19 c, 8 i, 1 si. – *M*: 2 Farkas, 4 Szalka, Takács, Tárkányi; *Sz*: Bábivács, Csereoka, Dobák, Kuzina, 2 Lemák, Mondics, Murga, Sutka, Szaniszló, 2 Szvitlik, Veliczka, 2 Vocska, Zsába; *B*: Papp, Pataki, Tatár, Tooth.

A falu lakosságának nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés során felvett bevallások záradéka szerint *magyar*; a végre-

²L. a 119. s. köv. l.-okon.

³A falu rutén neve: Novo Selicza (1773. Loc. 284; Petrov 33). A falu neve a 145.921/1907. sz. belügyminiszteri rendelettel *Sósfalu*-ban állapított meg.

⁴UT.

⁵Az első, kétségtelenül teljes névsort csak az 1715. évi regnicolaris conscriptio nyújtja, így az 1619. évi osztályozáskor Perényi Gábornak jutott 2 jobbággy nevét közölve, pótlólag az 1715. évi névsorig a különféle, hasonlóképpen töredék-adatokból e két névhez képest emelhetjük ki csak az újabb neveket.

⁶Per. 1619. Fasc. T. Ns 15.

⁷Perényi Ferenc jószágairól készített urbáriumban, u. ott 1638. F. 31. Ns 8.

⁸Néhai Perényi Imre jobbággyai között, u. ott 1638. Ns 101.

⁹Urbárium, csonka. Per. 1641.

¹⁰Jobbággykezeslevélben. Per. 1687. ápr. 20.

¹¹Az országos összeírás alkalmával készített kimutatás teljes névsora CR.

¹²Az 1720. évi összeírás szerint a falunak bő rétje van, de ez, mivel a tatárok (1717) a falubelieket elvitték vagy lenyakazták, mások pedig szétszóródtak s elhaltak, kaszálatlanul, cserjével benőve áll. A tatárok a jószágot is elhajtották, a szántóföld egy részén pedig erdő nőtt.

¹³Conscriptio. Per. 1743. Ns.6.

¹⁴Valószínűleg a mármarosai Berezna.

¹⁵Az úrbérrendezéskor készített tabella teljes névsora. UT.

hajtásról 1775-ben kiadott bizonyságlevél szerint anyanyelve (vernacula lingua; UT) *rutén*; az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920. 284) s a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) a faluban túlnyomólag divatozónak szintén a *rutén* nyelvet jelöli meg.

SZÁRAZPATAK.¹

Sarospathaka, Saaruspatak, Zarrazpathak, Zarraspathaka, Zaraspathak, Saaraspatak.

Az Avas hegység északnyugati lejtőjére települt Szárazpatak névvel először a Perényiek 1430. évi kölcsönös öröklési szerződésében találkozunk² s tekintettel arra, hogy a nyalábi uradalomnak 1405-ben a Perényiek részére történt beiktatásában neve az uradalom tartozékainak sorában még nem szerepel, kétségtelenül a közbeeső idő alatt keletkezett. Kezdetől fogva azok között az avasvidéki „oláh” faluk között foglal helyet, melyek elsősíró 1378-ban hallunk először. Az „Oláhság” közös vonásai, a hegyvidéki életforma és a rutén-oláh lakosság magyar elemekkel átítató kevertsége, melyekről más helyeken bővebben szóltunk,³ Szárazpatakra is jellemzőek. Alábbi adataink arra engednek következtetni, hogy a vegyes rutén-oláh alaprétegen, főleg kezdetben, Szárazpatakon különösen számottevő magyar elem helyezkedett el.⁴ A lakosság ugyan a XVI–XVIII. sz.-okban kicserélődött, de e lassú, természetes folyamat zökkenő nélkül ment végbe s itt nem nyertek tért a máramarosmegyei rutén hegyvidék faluinak neveit viselő, tehát minden bizonnyal onnan származó új települők, akik az Avasvidék néhány testvér falujában a rutén utánpótlás útját élesen jelölik meg.

BIKTOKOSOK.

1574.⁵ Perényi István 1 ip, 1 pp; -János 1 ip; -György 1 pp.

¹ A falu neve a 145.921/1907. sz. belügyminiszteri rendelettel „*Avaspatak*”-ban állapított meg.

² Per. 1430. F. 11. Ns 19; 1431. F. 12. Ns 6; Fejér X. 7. 229–233, 235–236, 320–325. Valószínű, hogy ugyanez a Szárazpatak volt az a szintén Perényi-birtokot képező „*Zarazpatak*” is, mely 14251-ben hatalmaskodási ügyben, de a megye megjelölése nélkül szerepel. Per. 1425. F. 10. Ns 28.

³ L. a 124–125, 249–252. l.-okon.

⁴ Elsősorban a magyar réteget gyarapíthatta a korán elpusztult és Szárazpatakba olvadt *Széphegy* is. L. külön.

⁵ Dic.

– 1775.⁶ Br. Perényi Ferenc Jakab 3 c, 3 i; -Imre (id) 4 c, 2 i; Szintay Péter 1 i; Morvay András 1 i.

JOBBÁGYSÁG.

1450.⁷ *B*: Thomas.

1574.⁸ 2 ip, 2 pp. *M*: Baniaz, Hordo, 2 Mehez (Myhez).

1574–1705. között új nevek. 1618.⁹ *M*: Feyer, Talas; *B*: Jenchi (? , talán elírás Gencsi helyett?) dictus Olah, Olah s Tivadar (utóbbi egyes név). – 1622.¹⁰ *B*: Tott, Tott alias Talas. – 1623.¹¹ *M*: Bosvay (helyesen: Borsovay), Dehenes (vlg. Dienes), Kis; *B*: Kozma. – 1628.¹² *O*: Sorban. – 1661–1662.¹³ *O*: Pintye (Pintyok). – 1665.¹⁴ *B*: Czonka. – 1666.¹⁶ *M*: Szamosközi. – 1688.¹⁶ *O*: Bandra. – 1689.¹⁷ *B*: Szárazpatak.

1705.¹⁸ *M*: 2 Banyasz, Fejér, 2 Kis, 2 Talas; *B*: Avasi, Csonka, Lengjel, Tott, Turczi.

1705–1775. között további új nevek. 1720.¹⁹ *M*: Macska, Zögyi (des); *B*: Dán (des). – 1743.²⁰ *M*: Korodi, Pecskes, Szarka; *Sz*: Doros.

⁶ UT.

⁷ A Perényiek osztályozásakor Jánosnak (Imre fia) jutott negyedrészen. Per. 1450. F. 13. Ns 6 s Tört. Tár. 1908. 10.

⁸ Dic. Az adó alá eső porták összeírásakor készített jegyzék teljes névsora. Az általában alapul vett 1567. s a további 1570. és 1572. évi dicajegyzékekben Szárazpatak több szomszédos faluval együtt közösen, elválasztatlanul vétetett fel „Tarnavidék” neve alatt s így figyelmen kívül kellett hagynunk.

⁹ A Perényi György által Egressy Miklósnak elzálogosított jobbágyságok között. Per. 1618. F. 19. Ns 20.

¹⁰ A Perényi Ferenc jószágairól készített urbáriumban. U. ott 1622. F. 31. Ns 8.

¹¹ A Perényi György által feleségének inscribált jobbágyságok között, u. ott 1623. F. 18. Ns 19.

¹² U. ott 1628. F. 36. Ns 138.

¹³ Szirmai Kalós levéltár, Kom. jz. Pintye András és Hordó János (l. 1574) jobbágyságai zálogosításban szerepelnek. A záloglevél szerint Pintye András feleségével és gyermekével együtt a tatárok elvitték, Hordó János pedig pestisben halt meg.

¹⁴ Jobbágykezeslevélben. Per. 1665. máj. 12.

¹⁵ Osztályozásban Perényi Ferenc nyilcéduláján. U. ott 1666. nov. 22.

¹⁶ Jobbágykezeslevélben. U. ott 1688. nov. 7.

¹⁷ A rebellióban elhalt Perényi György elkobzott birtokrészén. UC 34–39.

¹⁸ A megye rendeletére 1705. okt. 8-án a megye déli részén fekvő falvak lakosairól tizedekre beosztással készített összeírás teljes névsora. Nagyid. 1705. Ns 194. Az 1715 (CR) s 1743. (Per. 1743. Ns 6) évi összeírásainkban újból találkozunk a faluban előbb is rendszeresen előforduló Mészék nevével (ez esetekben: Méhes), így az a körülmény, hogy az 1705. évi névsorból hiányzik, nem jelenti, hogy a család már ekkor végleg eltűnt a faluból.

¹⁹ Perényi Pál jobbágyságai. Per. 1720. Ns 4. Barigas (?), Tor (?) nevek minden bizonnyal elírások Bányász és Tot helyett.

²⁰ Conscriptio. Per. 1743. Ns. 6.

1775.²¹ 7 c, 7 j. *M*: Bakacs, Fejér, Korodi, 2 Peczkés, 3 Szarka; *Sz*: 2 Doross, 2 Iváskó; *B*: Hajdu, Lengyel.

A falu lakosságának szokásos nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés során, 1773-ban felvett bevallások záradéka szerint magyar, a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyáglevél szerint anyanyelve (lingua vernacula) rutén (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920. 283) s a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862 eln.) szerint a faluban főként az oláh nyelv divatozik.

SZÁSZFALU.¹

Nogzaz, Zaaz, Hugacha Zaza, Zasz, Szasfalva alio nomine Ugocha, Sasfalw, Zazfalu, Szazfalu.

A helység neve a korai ugocsamegyei szász hospeslepipítés emlékét őrzi. A faluról szóló első okleveles adat, mely a királyi hospesek „terra”-jának nevezi, 1262-ből való,² 1355-ben Királyházával, Feketeardóval s Verécével együtt, mint a nyalábi vár tartozéka, királyi kiváltságokat kapott,³ majd 1378-ban az uradalommal földesúri hatalom alá került⁴ s egyszerű jobbágyfalu lett. A XV–XVI. században – miként a jobbágyok alábbi névsorai alapján következtetni lehet – a szászság a túlnyomóvá lett magyar elem mellett már csupán töredék volt. A további századok során ez is teljesen eltűnt s a falu a XVI–XVII. századok fordulója körül magyar falunak tekinthető, melynek lakosai református papi dézsmát fizettek. A XVII. sz. második felében „az pogányok pusztítása és az pestisnek grasszálása miatt elfogyott” magyarság helyére rutén betelepülés indult meg.⁵

BIRTOKOSOK.

1567.⁶ Perényi János 1 j, 13 ip, 6 mp, 59 pp, 12 ss, 4 nd, 6 cb, 14 des. – 1775.⁷ Br. Perényi Ferenc Jakab 21 c, 9 i, 1 si, -József

²¹ Az úrbérrendezéskor készített tabella teljes névsora. UT.

¹ A község az 1907. évi 145.921. sz. belügyminiszteri rendelettel a *Tiszaszászfalu* nevet kapta.

² Tornatelek (ma Gődényháza) határának leírásában. Fejér VII 3. 46–48; Szirmay 149.

³ Per. 1355. F. 3. Ns 10; 1364 Fr. 4. Ns 3; Anj. VI. 407–409, 634–635.

⁴ Dl. 26566.

⁵ A dézsmaadat s az idézet Per. 1668. F. 19. Ns 12.

⁶ Dic.

⁷ UT.

8 c, 3 i, 1 si, -Imre (id) 12 c, 7 i, 3 si; -Sándor 2 c, 3 i; -Elek árvái 1 c, 1 i, Hagara Pál 1 c, 1 si.

HELYI KISNEMESSÉG.

1670.⁸ Egytelkes nemesek: *B*: Lengyel.

JOBBÁGYSÁG.

1364.⁹ *B*: Petrus judex.

1408.¹⁰ *N*: Chench.

1450.¹¹ *M*: Bachy, Boryw, Gwbas (v. ö. 1567: Bubos?, 1638: Gubos), Kochad, Nagh, Zewke, 2 Warga: *N*: 2 Gebecz, 2 Glecher, 2 Heel, Pyncz (des), Pythman, Prencz, Rohman, Thewch; *B*: 2 Chebel (az egyik: Chebel parvus), Fado,¹² Hanka, Koldwalpry (e. n.), Ruffus (des), Zaz (des), Tathar, Wzy (des) s Joannes Fabiani, Martinus (des e. n.).

1458.¹³ *M*: Arday Magnus (v. ö. 1450, 1567: Nagy), Sartor (v. ö. 1470, 1567: Zabó); *B*: Pipchecz.

1470.¹⁴ *M*: Czapos, Hazwgh, Seres, 2 Zabo, Zepes; *N*: Gletha (v. ö. 1567: Gretha); *B*: Oroz, Ramaz (v. ö. 1563: Ramach) s Michael Urbani, Elias (e. n.).

1563.¹⁵ *N*: Helle (l. 1450: Heel); *B*: Ramach (v. ö. 1470: Ramaz), Sendel.

1567.¹⁶ *M*: Akli, Ban, 2 Barla (1638: Balla. Per. 1638. F. 12. Ns 40), Barthos, Baxa, Birthalam (1638: Bertalan. Per. 1638. Ns 101), Bubos, Buza, Dobosi, 2 Dokka (Dohkha), Egied, Fancikay, Fenes, Ferench, Ferko, Fodor, Garda, 2 Gerüs (1619: Gerus Per. Fasc. T. Ns 15; 1641 körül s 1651: Goros Per. 1641. s 1651. jún. 22), 2 Harchias (1572: Harcias Dic; 1628: Harcas Per. F. 36. Ns 138), Hodosi, 3 Jozan, Kereztien, Kiraly, 2 Kys, Korlath, Kosa, 6 Kowach, Laios, Lakathos, Lazlo, Literatus (1574: Dieak Dic.), Masfel, 3 Nagy, Nagy gewrg, Ewz, Pethew, Pinthek, Pupos, Rusa, Sitew, 2 Suba, 2 Zabo, 2 Zekeres, Zenies (1574: Szennies Dic), Zentkirali, Zewke, Thakach, Thar, Tekes (1574: Theokes Dic), Tiwadar, Thonia, Uz-kay, 2 Varga, 3 Vinche, Zagwa, Zoldos; *N*: 4 Geuncheül (1715: Gön-czöl CR), Gewner (v. ö. Feketeardón 1622: Geoner), 4 Gretha, Gros, 2 Hellie (v. ö. 1450: Heel; 1563: Helle), Hoppa, Kanap (1572:

⁸ Ug. jkv. 1670. szept. 22/23. f. 16.

⁹ A helység képviselőjében Anj. VI. 634–635.

¹⁰ Per. 1409. F. 8. Ns 26.

¹¹ A Perényiek osztályozásakor a helységnek a János (Imre fia) részére jutott negyedrészen. Per. 1450. F. 13. Ns 6 s Tört. Tár. 1908. 7.

¹² V. ö. 1364-ben a szomszédos Feketeardón *Fodó* fia János arday bíró s Nagyszöllősön 1715: *Fedő*.

¹³ Hatalmaskodásban részt vett jobbágyok. Lel. Acta 1458. Ns 1.

¹⁴ Hatalmaskodásban részt vett jobbágyok. U. ott 1470. Ns 19.

¹⁵ Tanúk között. Per. 1563.

¹⁶ Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. Dic. A csoportosítás fentebb a birtokosok rovatában.

Kanaph Dic.), March, Sewlewgeül (v. ö. 1689): Söreger s Feketeardón 1638: Slögör, 1641. körül: Slüger, 1662: Sologor); *B*: Balthasar (e. n.), 2 Danch, David, Ipsun (1572: Ispan Dic.), 2 Oroz, Ramaz (v. ö. 1470, 1563), Sindel (v. ö. 1563: Sendel. 1574: Zendely Dic; 1638: Sindely Per. Ns 101).

1567–1775. között új nevek. 1570.¹⁷ *M*: Alc, Balog, Bewrvey, Cyekey, Cyupros, Fazekas, Gach, Halmi, Kupas; *B*: Mark. – 1571.¹⁸ *M*: Dorka, Lwdas, Zabados. – 1574.¹⁹ *M*: Beoke, Farkas, Fekete, Kupagiartho, Sipos; *B*: Balthasar, Byzer, Doboka (1628: Dobka Per. 1628. F. 36. Ns 138), Lengel, Menniharth, Sebrok (des; 1638: Sobrak Per. 1638. Ns 101), Zako. – 1587.²⁰ *M*: Jwhoz, Kathona, – 1619.²¹ *M*: Kerekes, Ven. – 1624.²² *M*: Darabas; *B*: Peter. – 1633.²³ Keotheo; *B*: Dan (vlg elírás Ban helyett, l. 1567). –1638.²⁴ *M*: Berki, Gall, Gubos (v. ö. 1567: Bubos), Mezei, Tekeházi, Veres; *B*: Ardo, Groff. – 1641. körül.²⁵ *M*: Adam, Biro, Chengeri, Czuka (Cziuka), Imre, Pongor, Terebessy; *B*: Lenarth. – 1666.²⁶ *M*: Beres (Bircs), Korsos, Lantos; *B*: Tott. – 1668.²⁷ *M*: Nyerges; *Sz*: Svitlik; – *B*: Szeklenczey. – 1673.²⁸ *M*: Balint, Egri, Kardos, Ondo, Szentesi; *B*: Kotor, – 1689.²⁹ *M*: Gecsi; *N*: Söreger (l. 1567: Sewlewgeül); *B*: Kocsis. – 1715.³⁰ *M*: Bába, Bereczk (1720: Bereczki CR), Csato, Dienes, Macska, Páál, Papy. – 1720.³¹ *M*: Maxai, Gugos (v. ö. 1450: Gwbas, 1638: Gubos). – 1743.³² *M*: Czimbolás; *Sz*: Mandics, Supill; *B*: Modoka.

1775.³³ 45 c, 23 i, 6 si. *M*: Ats, Bojtor, 2 Béka, 3 Csapossi (Csapoczi), 3 Csépass, 2 Dudás, Fazekas, 2 Gáll, Hegedüs, Huszti, Ko-

¹⁷ Dic.

¹⁸ Hatalmaskodásban részt vett jobbágycsoportok. Per. XVI. sz. v. Ns 229–231.

¹⁹ Dic.

²⁰ Birtokperben. Per. 1587. Ns 43.

²¹ Perényi Gábor osztályrészében. Per. 1619. Fasc. T. Ns 15.

²² Perényi György inscriptio-levelében. Per. 1624. F. 15. Ns 2. Darabas Tekeházáról házasodott ide, elvéve Péter János özvegyét s birtokba véve telkét.

²³ Perényi Mária örökrészén. Per. 1633. F. 21. Ns 9.

²⁴ Perényi Mária örökrészén. Per. 1638. F. 12. Ns 40; Perényi Györgyné Bornemissza Katalin osztályrészén. Per. 1638. F. 29. Ns 23; néhai Perényi Imre javain. Per. 1636. Ns 101.

²⁵ Urbárium, csonka, Per. 1641.

²⁶ Bánffy Zsigmond birtokán s a Bánffy részről Perényi Gábornak jutott osztályban. Per. 1666. nov. 22.

²⁷ Jobbágykezeslevelekben, u. ott 1668. febr. 12. Nyerges Csarnatóról, Svitlik Újfaluból (Oláh- v. Sós?) költözött ide.

²⁸ Perényi Gábor részéről tett inscriptióban, Per. 1673. F. 15. Ns 28 s Perényi Ferenc elkobzott birtokrészén, UC. 57–75. Az utóbbiban ez a megjegyzés: „sunt etiam quatuor ruteni advenae”, név nélkül.

²⁹ Perényi Ferenc részéről tett zálogban. Per. 1689. F. 15. Ns 25 s néhai Perényi György elkobzott javain. UC. 34–39.

³⁰ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatásban. CR.

³¹ U. az CR s Perényi Pál javain. Per. 1720. Ns 4.

³² Conscriptio, Per. 1743. Ns 6.

³³ Az úrbérrendezéskor készített tabella teljes névsora, UT.

vács, 4 Kulcsár (Kolcsár), Matska, 2 Nagy, Pallos, Regéczi, Rostás, Sárkány, Tanczos, 2 Zsadányi; Sz: Bidzila, Dvija, Hantjuk, 2 Komár, 2 Kosztruba, 3 Lemák, Mondics, Maruska, Pászcizky, Polyák, Seszták, Varivoda; B: Bilkei, Csobán, 2 Czigány, Danko, Kovács, Kozma, Lázár, Lengyel, Medve, Németh, 2 Oláh, 4 Orosz, 2 Papp, Roszpopa, 2 Suba, 2 Tarnai, Tooth, Ujfalusi, Vajnagi.

A falu lakosságának nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés folyamán 1772-ben felvett bevallások záradéka szerint *magyar*, a végrehajtásról 1775-ben készített jelentés szerint a lakosok rendes nyelve (ordinaria lingua) – bár magyarul mindnyájan értenek – *rutén* (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920. 283) szerint a faluban főként a rutén nyelv él; a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) szerint pedig „túlnyomó az *orosz* nyelv, de magyarul is tud a község $\frac{1}{3}$ -a”.

SZÉNAMEZŐ.

Zenamezew, Zenamezeutheleke.

A XIV. sz. második felében több ízben szerepel okleveleinkben bizonyos Szénamező nevű „possessio”. Birtokosai, a Sásváryak 1360-ban a birtok egy részét elzálogosították Gyakfalvy Lászlónak,¹ azonban nem tudták benne megtartani s így 1384-ben 6 sásvári jobbágytelekkel elégitették ki a zálogba-vevőt.² Közben ugyanis Batár birtokosai, a Vetésyek a területet, mely a Batár folyó mentén feküdt, elfoglalták s bár a Sásváryak tiltakoztak,³ úgy látszik, sikert nem értek el. A foglálásban szereplő s Sásvárhoz tartozónak mondott erdőt ugyan ez alkalommal nem nevezik meg, az adatok összevetése alapján nem lehet kétséges, hogy ez esetben is Szénamezőről van szó. Ezután csak egy század múlva hallunk ismét róla, mikor 1476-ban a csepei nemesek a Szénamező, Batárközi és Esztegő nevű földekért száz évnél is tovább húzódó pereskedést kezdtek a szomszédos Feketeardó birtokosaival, a Perényiekkal.⁴ A hosszú per az országbíró ítéletével, a vitás földek megosztásával 1582-ben záródott le. A Batár és Esztegő folyók közé, tehát a mai Tekerés erdő környékére eső Szénamező a csepeiek perében már kétségtelenül lakatlan, jobbadán erdőterület volt Korábban is csupán a „possessio” megjelölés úgyszólván az egyet-

¹ Lel. Acta 1360. Ns 7.

² Lel. Acta 1381. Ns 21, 1384. Ns 24.

³ Lek Acta 1370. Ns 31.

⁴ Az idevonatkozó adatokat, valamint a vitás földterületek határfárásai-ban feljegyzett földrajzi neveket Csepénél soroltuk fel.

len s így elég erőtlen alap arra, hogy valaha is lakott helynek tekintessék, e feltevést legfeljebb még a „Szénamezőtelke”, tehát az egykori lakott helyet sejtető „-telke” támogathatja 1476-ból,⁵ de ez adatok együttvéve is elégtelenek a kérdés határozott eldöntésére. Annál is inkább, mert a szóban forgó területet mindjárt az első adatok Sásvár tartozékának mondják, így tehát Szénamező Sásvárnak egy tőle idegen határokkal elválasztott része volt, ami a birtok, „possessio” elnevezést önmagában is megmagyarázhatja. Ez a terület pedig bizonyára a Tisza, és Batár folyása közé települt kismemesi faluk határainak kialakulásával szakadt le Sásvár összefüggő területéről. Nevét kétségtelenül a Sásvárt és egész környékét birtokába vevő magyar eredetű kismenességtől nyerte.

SZÉPHEGY.

Ziphigh, Zephegh, Sephegh, Zepheg, Zephegy, Sipheg, Sipeg, Zeephegh, Szephegy.

A szatmármegyei Adorjánért V. István király által elcserélt Tornateleknek, a lakosaitól elhagyott hospesfalunak a csere alkalmával egyidejűleg, 1262-ben megejtett határjárásában találkozunk először a „Ziphigh” névvel.¹ Ez a név ekkor még a szóösszetétel értelmének megfelelően valóban hegyet (mons) jelent, de körülbelül egy század múlva már falut is találunk ezen a néven,² mely tehát nevét kétségtelenül a hegytől kapta. A nyalábi uradalom tartozékai között, az avasvidéki „oláh” faluk sorában feltűnő Széphegy a XVI. sz. első felében pusztán maradt s többé nem is települt be; a XVII. sz.-ban már csupán pusztaként említik, ezután pedig neve is eltűnik az írások lapjairól. Egy ízben „Széphegy nunc Szárazpatak dicta” megjelölést találunk,³ ebből azonban még nem szabad arra következtetni, mintha csupán névcsere történt volna, mert hiszen a XV. sz. folyamán egyidőben állott fenn külön Széphegy és külön Szárazpatak is.⁴ Az idézett kettős megjelölés legfeljebb

⁵ Lel. Prot. Parvum f. 97. Arról van szó, hogy a csepeiek a batári „Vetésyektől a szóbanforgó Szénamezőtelkét és más földeket törvényes becsüvel vissza akarták váltani s úgy egyeztek meg, hogy ezek fejében más földeket engednek át.

¹ Fejér VII. 3. 46–48; Szirmay 148.

² A nyalábi uradalomnak Drág és János vajdák birtokába történt beiktatásáról szóló 1378. évi jelentésben. Dl. 26566 s Száz. 504.

³ P. 5–3720. (1777).

⁴ V.ó. 14.30. Fejér 229–233, 320–325; 1454. Dl. 24541; 1498. Dl. 26070.

tehát arra mutat, hogy a pusztán maradt falu határa Szárazpatak határába olvadt be.⁵ Az elpusztult falu lakosainak nyelvére és nemzetségére csupán az 1450. évi három jobbágynévből⁶ és a vidék általános jellegéből vonhatunk le következtetést. Széphegy is „*possessio valachalis*”, tehát reá is állanak általában, amit az avasvidéki „oláhság”-ról s az itteni falukról más helyeken már elmondottunk.⁷ Az kétségtelen, hogy a falu nevét nem a XIV- sz. közepén itt megtelepülő hegyi pásztornép adta, hanem azt változatlanul vette át az Avas hegység alatt elterülő síkon jóval előbb, már 1–2 századdal korábban megtelepült magyarságtól. A magyarság hatása a legtöbb avasi falu lakosságának összetételében, különösen az első századokban, közvetlenül is kifejezésre jut s e hatást Széphegynél abban is felismerni vélhetjük, hogy az 1450. évi jobbágynévek – bár latin alakjukban szigorúan véve közömbösek – szláv vagy oláh. nyelvi jellegzetességet nem fejeznek ki.

SZIRMA. (*Zyrma, Zirma.*)

Az ugoicsai kisnemesi tömb egyik legrégebbi centruma. A Szirmay család ősei, Mylethe fia Bolheus (Butheus) egy részről és Farkas „*dictus Hadnagh*” fia, Dénes és Myhalcz más részről 1251-ben a várhadhegyfoki konvent előtt a falut két részre osztották fel.¹ A Szirmayak 1399-ben az Öszödfalvyakkal, 1433-ban a Bökényi, Csatóházy és Sásváry családokkal pereltek szirmai birtokok felett. A terebélyes családot az ugoicsai kisnemesi családokhoz, főleg a szomszédos Sásváryakhoz sokszoros¹ rokon szálak fűzték s a család tagjaiból sokan származtak át a többi kisnemesi faluba. Később egyes ágak más ugoicsai és szatmármegyei falukban is birtokokat szereztek s az elköltözködés, de kihalás és pusztító hadjáratok következtében is² megritkult családok birtokain az úrbérrendezés alkalmával 11 jobbágytelket mértek ki. holott az elmúlt század egész folyamán csak keresztyén pénzt fizető jobbágyok, voltaképpen tehát csak zsellérek lakták a falut – természetesen a jelentékeny számú

⁵ L. 1865-ben a szomszédos Nagytarna határában is: Széphegy vagy Vinsore. (Pesty).

⁶ Csúpan egyes nevek: Jacobus, Joannes, Stephanus. Per. 1450. F. 13. Ns 6 s Tört. Tár. 1908. 10.

⁷ L. a. 116. s köv. l.-okon.

¹ Ujh. Dl. 38.124.

² Az 1717. évi tatárjárás alkalmával a faluból 30 nemes embert hurcoltak el a tatárhordák s ezek közül csak 16 került vissza. Tört. Tár 1903. 444.

nemesség mellett. A nemesség, mint általában az egész ugocsai kisenemesség, színmagyar összetételű volt, hasonlóképpen a XVII. sz. második feléig a jobbágyok, illetve a zsellérek is. Ekkor indult meg a rutén beszivárgás, mely a XVIII. sz.-ban, főleg az 1717. évi tatárdúlás után, mikor 13 parasztember vezetett oda, tovább fokozódott.³ A korábbi református jobbágyság nyomtalanul elenyészett s a század második felében már egy református sem volt a jobbágyok között, a református papot ekkor már kizárólag a nemesek tartották fenn.⁴ A rutén parasztság és a magyar kisenemesség együttélésében egyelőre az ősi gyökerekkel rendelkező nemesség bizonyult erősebbnek, mert a XIX. sz. derekán a magyar nyelv volt az uralkodó a faluban. A legújabb évtizedekben azonban hirtelen fordulattal a ruténség kerekedett felül s a falu rutén jelleget vett fel, amit bizonyára a magyar nemesi családok elköltözésének, városba tömörülésének lehet betudni. Ezt látszik bizonyítani az a körülmény is, hogy egyidejűleg a falu lakossága általában is megfogyott.⁵

NEMESSÉG.

Szirmáról nevezett családok. XIV. sz. *M:* Szirmay, Veres (Rufus). – XV. sz. *M:* Bárány, Barthos, Csendes, Fodor, Fóris, Gál, Kalós, Kerepeci, Kis, Kismihály, Kósa, Literátus, Mikola, Mokus, Pázmán, Póka, Szabó, Szaniszló, Szirmay, Therdes, Veres, Vida; *B:* Dothor, Kenéz, Swpan. – XVI. sz. *M:* Balogh, Csont, Beke (Bekó, Böke), Fodor, Guthy, Kalós, Kerecset, Literátus, Siket, Syle, Szabó, Szirmay, Therdes, Torma.

Egytelkesek, armalisták. 1670.⁶ Egytelkesek. *M:* 2 Bíró, Fóris, Gyöngyösy, 2 Kerecset, Lovass, Mándy, 2 Nagy, 2 Szabó, Szirmay, Tecsy, Toronyay, Varga; *B:* Horváth. – 1743.⁷ *M:* Lakatos, Mezey, Nagy, 2 Szabó. – 1754/55.⁸ *M:* Nemes, 2 Szabó, Székely.

Birtokosok. 1567.⁹ Szirmay Lajos 1 ip, 2 mp, 3 pp, 1 ss. – 1672.¹⁰ Fóris János, Gidófalvy Márton, Horváth László, Kalós István. – 1754/55.¹¹ Fóris Miklós, Tokay László. – 1775.¹² Bodó János

³ U. ott.

⁴ Kom. jz. a Kalós levéltárban levő tanúkihallgatás alapján.

⁵ A falu nevének, a *Szirma* szónak az eredete ismeretlen. Az oszmán török *syрма* (oláh *sârma*, szerb *srma*, bolgár *srma*, albán *serme*, újjörög σύρμα) 'arany v. ezüstoffal' (a régi magyarban ebből szirom) szóra kronológiai és jelentéstan okokból nem lehet gondolni. (Kniezsa). A falu neve a 145.921/1907. sz. belügyminiszteri rendelettel „Tiszaszirmá”-ban állapított meg.

⁶ Ug. jkv. 1670. szept. 22/23. f. 22.

⁷ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

⁸ Nemesi összeírás. Helyt.

⁹ Dic.

¹⁰ Ug. jkv. 1672. jún. 13.

¹¹ Nemesi összeírás. Helyt.

¹² UT.

1 c; Fóris László 1 i; Fóris Pál 2 c; Hagara Pál 1 c, 1 si; Ilosvay Julianna 1 o; Kalós László 5 c, 1 i, 1 si; Nemes Sámuel 1 i; Pápay Julianna 1 c.

JOBBÁGYSÁG.

1539.¹³ *M*: Barany, Kys, Sanislo.

1570.¹⁴ 12 pf. *M*: Barani, Beres, Chybere, 2 Doma (1572: Dama Dec. Ug.), Miko, Nagy, Sypos; *B*: Pani, Rakolczi, Sos (1619: Sass Dec. Ug.) Thora (1593: Dora, 1598: Thura, 1610: Torna Dec. Ug.).

1570–1631. között új nevek.¹⁵ 1572. *M*: Kys; *B*: Dorogy, Janko, Oláh, Orosz, Tott (helyesen Tok, l. 1573: Took, 1590: Tak, 1597: Teok). 1579. *M*: Harangozo; *B*: Major. – 1581. *M*: Akosy. – 1583. *M*: Battia, *T*: Dorman. – 1584. *B*: Kalara (1589: Clara). – 1588. *Sz*: Irko (1595: Ilko u. ott). – 1592. *M*: Begany, Juhaz. – 1596. *M*: Czoma. – 1599. *M*: Alfeoldy. – 1600. *M*: Biro. – 1601. *M*: Baczi (v. ö. 1583: Battia), Illies; *B*: Orozi (v. ö. 1572: Orosz), Pasko, Racz. – 1602. *M*: Vincze; *B*: Toth. – 1605. *M*: Benedek (1608: Bende), Böcz (1608: Beocz, 1611: Bus, 1615: Beolcz); *B*: Marek (1607: Mark, 1608: Maar). – 1607. *M*: Molnar, Zwiczke. – 1612. *M*: Dalos. – 1612. *M*: Balas (vlg.: Dalos l. 1612). Bota. – 1619. *B*: Erdely, Kozma. – 1626. *M*: Kalmar, Seress.

1631.¹⁶ 1 j, 10 chr. *M*: Berhez (Beres, l. 1570; 1632: Berki), 2 Dora, Kalmar (1632 hibásan: Kalman), 3 Nagi, Seres; *B*: Mark, Orosz, Soos (1644: Zaz; 1666: Szász).

1631–1689. között további új nevek.¹⁷ 1632. *M*: Buzas. – 1644. *M*: Dely, Koczis. – 1648. *M*: Szekell. – 1651. *M*: Vadaszi. – 1653. *M*: Dienes. – 1663. *Sz*: Kalina és név nélkül egy „rutinus advena”; *B*: Ágy. – 1664. *M*: Magyar. – 1665. *Sz*: Vayszko (1666: Viczko, 1667: Valiczko); *B*: Veleti. – 1666. *M*: Fekete; *B*: Tsonto. – 1667. *M*: Harczás, Sánta; *B*: Lengyel. – 1668. *M*: Borsos; *Sz*: Cziczuves, Litva, Prisznyak; *B*: Roman (e. n.). – 1670. *M*: Fejer, Vekony. – 1674. *B*: Puzok. – 1677. *M*: Deak, Rosa, Siketh, Vargha.

1689.¹⁸ 1 j, 10 incola (8 ehr, 2 i). *M*: Fekete, Halasz, Harcsas,

¹³ Ujh. 1539. F. 28 Ns 35.

¹⁴ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug.

¹⁵ A felsorolt nevek is mind a dézsmajegyzékekből valók. Dec. Ug. A következő nevek csupán egyszer fordulnak elő: Akosy, Alfeoldy, Baczi, Battia, Bota, Czoma, Dorman, Dorogy, Harangozo, Illies, Janko, Kozma, Major, Pasko, Racz, Vincze, Zwiczke.

¹⁶ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug. Az ez évi jegyzékben ugyan nem szerepelnek, de a következőkben ismét előfordulnak a következő korábról már ismert nevek: Juhaz, Kis, Molnar, Rakoczy, Vincze.

¹⁷ A felsorolt nevek is mind a dézsmajegyzékekből valók. Dec. Ug. A következő nevek csupán egyszer fordulnak elő: Ágy, Borsos, Buzas, Tsonto, Cziczuves, Deak, Dienes, Lengyel, Litva, Magyar, Prisznyak, Puzok, Roman, Rosa, Siketh, Vekony, Vargha.

¹⁸ A dézsmajegyzék teljes névsora. Dec. Ug. Az ez évi jegyzékben ugyan nem szerepelnek, de a következőkben ismét előfordulnak a következő nevek: Berki, Santa, Rákoczy.

Kope, Nagy, Vadaszi; Sz: 2 Walicko (1690: Veleske Dec. Ug.); B: 2 Orosz, Thott.

1689–1775. között további új nevek. 1691.¹⁹ B: Barkoczy (1692: Varkoczi Dec. Ug.), Dolhay. –1692.²⁰ M: Szentkirályi. 1693.²¹ M: Fabian, Nagyhasu; B: Dayna (1694: Danya Dec. Ug. – 1695.²² B: Sákány. – 1715.²³ M: Hoszú; Sz: Burtin, Pliszka; B: Herenczey. – 1721.²⁴ M: Máthé; Sz: Dumissnicz, Hanicz. – 1743.²⁵ M: Adorján, Fátyol, Kósa, Orbán, Szádváry; Sz: Aszszeczki, Krapko, Mikoláviczky, Sirogán; B: Debany, Izay, Német, Komlosy, Tepe; Zs:²⁶ Isak, Joskovics.

1775.²⁷ 11 c, 3 i, 2 si. M: Csizmadia, Molnár, Varju; Sz: Bánik, Bolyiska, Butsela, Gábsilo, Holinka, Makár, Polyák, Rosuska, Tabola; B: Dobonyi (l. 1743: Debany), Hajdu, Korpos, Orosz.

A falu lakosainak nyelve (usitata lingua) az úrbérrendezés során 1772-ben felvett bevallások záradéka szerint *magyar*, a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyságlevél szerint – bár magyarul mindnyájan értenek – rendes nyelvük (ordinaria lingua) *rutén* (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920, 284) a faluban főként divatozó nyelvnek egyformán a *magyar*-t és *rutén*-t, a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) már csak a *magyar*-t tünteti fel.²⁸

FÖLDRAJZI NEVEK.

1251.²⁹ *Baiosalma*,³⁰ arbor.

Prodalmaya.³¹

1409.³² *Kerekto*, piscina.

Zemtheo, Zemszeo, alveus.³³

1474.³⁴ *Chyr*, horreum.

1509.³⁵ *Boziasallya*-n szántóföldek.

1592.³⁶ *Köpes forras*, locus; 1691: Köpüs (P. 4–2401. sub NB. et F.).

^{19–22} Dec. Ug.

²³ CR.

²⁴ P. 4–2401. sub NB et F. (66. l.) s 4–5617. sub No 30.

²⁵ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

²⁶ A zsidók kifejezetten így jelölve meg.

²⁷ Az úrbérrendezéskor készített tabella teljes névsora. ÚT.

²⁸ Balogh (607. l.) Szirmát az utóbbi 50 év alatt eloroszosodott faluk közé sorozza. A közelmúltban tehát az egyébként megcsappant lakosságú faluba új rutén betelepülés történhetett.

²⁹ A falu két részre osztásakor említve mint határpontok. Ujh. Dl. 38.124. Az oklevél 1433. évi átiratban.

³⁰ Bájós?, bizonytalan.

³¹ Pród, személynév.

³² A Sásvár és Szirma között vitás határ vonalában. P. 4–2401. sub No 1 (45 és 132. l.), továbbá P. 4–5617. sub No 7.

³³ Ismeretlen, a késői átiratokban bizonyára erősen eltorzított szó.

³⁴ DL 38.378.

³⁵ P. 4–5617. sub No 54.

³⁶ P. 4–5617. sub No 59. XVIII. sz.-i másolat.

- Nyaras* nevű rét; 1661: Nyáras (P. 4–5617. sub No 64).
 1661.³⁷ *Kamenája*³⁸ *mező*.
Malom ut; 1691 (P. 4–2401. sub NB. et F.).
Kert alatt 1691 (U. ott).
Kátyu közt.
Porasz ortvany.
Sovany szer; 1721 (P. 4–2401. sub No 1. 66).
Péter vésze.
*Pázmány*³⁹-ban szántó föld.
Kis mező; 1690 (P. 4–2401. sub No 26); 1691 (U. ott sub NB. et F.).
 1675.⁴⁰ *Alsó mező*; 1690 (P. 4–2401. sub No 26); 1865 (Pesty).
Régi falu helyen.
 1690.⁴¹ *Halavom*-ban rétek; 1691: Halvány vápája (P. 4–2401. sub NB. et F.); 1692 (U. ott sub No 4); 1721: Halvány vápája (U. ott sub No 1, 66); 1865: Halvány pusztá (Pesty); 1923. a szomszédos Szöllősvégárdón: Halovanja (Petrov 30).
Felső mező; 1721 (P. 4–2401. sub No 1. 66); 1865 (Pesty).
Halaványi hát; 1721: Nyires háta, most Halavány háta (P. 4–2401. sub No 1. 66).
Régi gyepű mellett, új gyepű mellett.
Vápa szélén; 1691: Vápa mellett, Hagyo vápája (F. 4–2401. sub NB et F.); 1721: Horgas Vápa, Bogdány vápája (U. ott sub No 1, 66).
Szegés-ben szántó föld; 1691 (U. ott sub NB et F.); 1721 U. ott sub No 1, 66).
Nagylábú füzes alján; 1721 (U. ott).
 1691.⁴² *Beczkelle*⁴³-re véggel; 1721: Becskeler (U. ott).
Sohaj-on szántó föld.
Tiszántúl.
 1692.⁴⁴ *Ráro*-ban parlag; 1721 (U. ott); 1865 (Pesty). L. a Ráró nevű szigetet még Hetény és Nagyszöllős határában is (1465).
 1721.⁴⁵ *Döllő földek*. – *Hegyes föld*. – *Új Törés*. – *Törés előtt*. – *Kocsis Laposa*. – *Csokasi*, terra. – *Szakadék mellett*. – *Tiszahát*, terra. – *Kocsis réttye*. – *Szigetdomb* a Ráró nevű szigeten. – *Necse*, l. 1473. Bökény határában: Necchye.

³⁷ U. ott sub No 64. XVIII. sz.-i másolat.

³⁸ Szláv eredetű szó, az orosz *kamennaja* = köves (Kniezsa).

³⁹ Vlg. a Pázmán nevű, itt birtokos nemes család neve után.

⁴⁰ P. 4–2401. sub No 5. XVIII. sz.-i másolat.

⁴¹ U. ott sub No 26.

⁴² P. 4–2401. sub NB et F. XVIII. sz.-i másolat.

⁴³ Ismeretlen szó, talán a másolatban eltorzult.

⁴⁴ P. 4–2401. sub No 4. XVIII. sz.-i másolat.

⁴⁵ U. ott sub No 1. 66.

SZÖLLŐSVÉGARDÓ. (*Fekete Ardou.*)

Neve arra enged következtetni, hogy első lakosai az ugoicsai királyi uradalom erdőőrei voltak, akiket a XIII. sz. végén még szerepelni, látunk ezen a vidéken.¹ A falu neve maga csak 1295-ben tűnik fel a szomszédos Feketepatak határjárásában említett szomszédként,² majd 1300-ban találkozunk ismét vele, amikor III. Endre Rakasszal és a nyírteleki pusztával Viskért cserébe átengedte a Hontpázmány nemzetségbeli Marcell comes fiainak.³ Minthogy Rakasz és Ardó ekkor a királyi oklevél szerint jóformán néptelenek voltak (minime sunt populo), újratelepítésük az új birtokosok műve volt. A XV–XVI. sz.-ból ismeretes jobbágynevekből s a többi nemzetségbeli telepítés magyar jellegéből megbízhatóan lehet következtetni arra, hogy az új települők – miként az elsők is – magyarok voltak. A falu az ugoicsai Hontpázmányoknak azok közé a birtokai közé tartozik, melyekben a nemzetség egyes fiágainak kihaltával párhuzamosan egyre több kisenemesi család vert gyökeret. Az 1715. és 1720. évi országos összeírásokban kúriális nemesi falunak minősítették, az úrbérrendezés alkalmával azonban rendes jobbágytelkeket mértek ki a faluban. A kisszámú jobbágylakosság már ekkor jobbadán rutén volt, minthogy azonban a faluban jelentékeny számú nemesség is élt s az utóbbi magyar volt, a falu vegyes nemzetiségi jelleget nyert.

BIRTOKOSOK.

1567.⁴ Szirmay Lajos 2 ip, 2 pp, 1 des; Tetey Boldizsár 1 pp; Ujhelyi András és János 3 ip, 1 mp, 6 pp, 2 nd, 3 des; Ujhelyi Zsigmond 1 ip, 1 mp, 3 pp, 1 des; Verbóczy 1 j, 3 ip, 6 pp. – 1754/55⁵ Beczó Sámuel, Bencze Sámuel, özv. Bíró Ferencné, Cható Ferenc, Gacsali Zsigmond, Hódosy István és József, Horvát György, Horthy László, Majos Ferenc, özv. Majos Lászlóné, Riskó László, Simigius József, Sütő Sámuel, Szabó Pál. – 1775.⁶ Bencze Sámuel 2 i; Bodó János 1 c; Horthy Sámuel 1 i; br. Horváth Imre 1 i; Ilosvay József 2 i; Komlósy Anna 1 c; Majos József 1 i; Majos Teréz 1 i; Szabó Pál 3 c; gr. Teleky László 2 c, 2 i.

¹ Ujh. Dl. 38136; Hazai okm. VIII. 453–454.

² Wenzel V. 135–137; Károlyi I. 22–23.

³ Ujh. Dl. 38130, 38131, 38138; Fejér VI. 2. 253–255; NRA 1060–51; Márm. Dipl. 3. Itt és még később is Feketeardónak nevezik s csak a XV. sz. vége felé tűnik fel a ma ismeretes alakban. Ugyancsak Ugocsa megyében a Tisza balpartján áll másik Ardó is, melyet eleinte csupán Ardónak, a XVI. sz. óta pedig Feketeardónak neveznek. Az utóbbi névalak tehát a XV–XVI. sz.-ban felcserélődött a két falu között.

⁴ Dic.

⁵ Nemesi összeírás. Helyt.

⁶ UT.

HELYI KISNEMESSÉG.

1670.⁷ Egytelkesek. *M*: Süveg, Szabó; *B*: 2 Lipcsey. – 1681.⁸ Egytelkesek. *M*: Gacsályi, Hódosy, Pais, Süveg, Szabó, Szendy; *B*: Dul, 2 Lipcsey, Sarmasa(?). – 1743.⁹ Armalisták. *B*: Isák.

JOBBÁGYSÁG.

1454.¹⁰ *M*: Benche, Tar.
 1466.¹¹ *B*: Nemeth, Pellifex.
 1470.¹² *M*: Demjen, Magnus (l. 1567. Nagy); *B*: Benda, Kozma, Wgrinn.
 1516.¹³ *M*: Bodogh, Kowach, Zabo.
 1545.¹⁴ *M*: Bada, Kasa, Pethő.
 1548.¹⁵ *M*: Santa.
 1549.¹⁶ *M*: Bokor.
 1552.¹⁷ *M*: Nyiri, Petheo; *B*: Beregh, Dana.
 1567.¹⁸ 1 j, 9 ip, 2 mp, 18 pp, 2 nd 5 des (ezek közül 4 név nélkül). *M*: Abraham, Abram, 3 Bada (1572: Baday; 1574: Boda Dic.), Benche, Bak, Bartha, 3 Bodog, Bokor, Boldisar, Chyaki, Ersek, 2 Lazar, 2 Matias, Nagy (des), 2 Orban, Petey (v. ö. 1552: Petheo), Sandor, Thar; *Sz*: Litwa; *B*: Geuncheül, 2 Oroz, 3 Tako, Tariska.
 1567–1715. között új nevek. 1570.¹⁹ *M*: Huzar; *B*: Zurdek. – 1572.²⁰ *M*: Balog, Berki, Farkas, Huzti, Kowach, Simon, Vinche. – 1574.²¹ *B*: Custos. – 1582.²² *M*: Chapy, Soos. – 1609.²³ *M*: Deak Deseu, Jeremias, Leorincz, Literatus, Santha, Zilagi; *B*: Bagdan, David, Perthá. – 1677.²⁴ *M*: Bocskor, Mehes, Muhácsi, Pogány, Szoecz; *Sz*: Hajduk. – 1683.²⁵ *M*: Antal; *B*: Bocsy, Peter.

⁷ Ug. jkv. 1670. szept. 22/23. f. 17.

⁸ Ug. jkv. 1681. dec. 20. f. 653.

⁹ Conscriptio. Per. 1743. Ns. 6.

¹⁰ Elzálogosításban. Ujh. Dl. 38314.

¹¹ Hatalmaskodásban. Per. 1466. Ns 352.

¹² Hatalmaskodásban vészt vett jobbágyok. Ujh. Dl. 38362.

¹³ Tanúk. Dl. 22792. Bodogh előbb a pusztán maradt Kérőn lakott.

¹⁴ Beiktatáson jelenlevő szomszédok. Lel. Stat., Kom. jz.

¹⁵ Ujh. 1548. F. 20. N 25.

¹⁶ U. ott 1549. F. 27. Ns 14.

¹⁷ Beiktatáson jelenlevő szomszédok. NRA 306–22.

¹⁸ Az adó alá eső porták összeszámlálásakor készített jegyzék teljes névsora. Dic.

^{19–20} U. ott.

²¹ Beiktatáson jelen levő szomszéd. NRA 757–19.

²² U. azok. NRA 306–21.

²³ U. azok. Per. 1609. Ns 25.

²⁴ Tanúskodó (Per. 1677. febr. 4.) és az Ujhelyi Pál elkobzott jószágához tartozó jobbágyok (UC 60–18). Szoecz ez időben már Karácsfalván él, mesterember.

²⁵ Hódosy János elkobzott jószágához tartozó jobbágyok. UC 30–34.

1715.²⁶ 9 c, 2 i, 1 extr (si). *M*: Bogáthy, Boldogh, Kis, Kovács, Pap, Pogány, Pusztay, Tar, Eöveges; *Sz*: Dobnya; *O*: Karinda.

1715–1775. között további új nevek. 1721.²⁷ *Sz*: Timka; *B*: Darvasz, Izay. – 1729.²⁸ *B*: Koszta, Román. – 1743.²⁹ *M*: Biro, Bodnár, Kassay, Lencse, Lodingos, Máthé, Mester, Nehéz; *Sz*: Bilák, Jaczusko, Lemák, Mászlánik, Mikocs, Quák; *Zs*: Farkas, 3 Sido; *C*: Kakas; 5: Brodi, Nemeth, Oláh, – 1748.³⁰ *B*: *Sz*: Jurcsa, Posták; *B*: Iván, Mako.

1775.³¹ 7 c, 10 i. *M*: Lencse, Reszkető; *Sz*: 2 Bilák, Csereska, Czikur, Domanics, Gabsilo, 2 Kerecsán, Kvák, Mondok, Petelka, Vántyuk; *B*: Brodi, Lengyel, Orosz.

A falu lakosainak szokásos nyelve (usitata lingua) az úrbérendezés során 1772-ben felvett bevallások záradéka szerint *magyar*, a végrehajtásról 1775-ben kiadott bizonyáglevél szerint rendes nyelvük (ordinaria lingua) – bár magyarul mindnyájan értenek – rutén (UT); az 1773. évi hivatalos helységösszeírás (Bpest, 1920. 284) a *magyar* és *rutén*, a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése (Helyt. 20895/1862. eln.) már csak a *magyar* nyelvet jelöli meg a faluban főként divatozónak.

FÖLDRAJZI NEVEK.

1642.³² *Zeömerdeök mellet*; 1644: Szömördök, Zeömeördeök (NRA 1689–41, 1644. nov. 14.); 1645 (u. ott, 1645. jan. 25); 1646 (u. ott, 1646. máj. 22); 1648: Szemerdek hat (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15); 1923: Simirdjug (Petrov 80). L. még Fancsika (1642), Isóteleke (1424), Karácsfalva (1522), Mátyfalva (1641), Nagyszöllős (1336), Tiszakeresztúr (1655), Tiszaujhely (1522) és Verbóc (1410–1420) határában is.

Magiaros nevű rét.

1643.³³ *Tisza felől való niomas*; 1644 (NRA 1689–41, 1644. nov. 14); 1646 (U. ott. 1646. jan. 26, jún. 20); 1648: -mező (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15).

Ket kert alia;

*Pettenta*³⁴-ban szántó; 1644: Petanta (NRA 1689–41, 1644. nov. 14); 1648: Petanda (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15).

Fanchikay ut; 1648: Fancziki út (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15).

Egeres felől való niomas; 1644 (NRA 1689–41. 1644. nov. 14.); 1648: Egres felé való mező (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15); 1865: Egresi ut mellett (Pesty).

Egresi ut; 1865: Egresi út (Pesty).

²⁶ Az országos összeírás alkalmával készített kimutatás teljes névsora. CR.

²⁷ Birtokcserében. Horváth cs. levéltára, Kom. jz.

²⁸ Birtokcserében. U. ott.

²⁹ Conscriptio. Per. 1743. Ns 6.

³⁰ P. 4–3827. sub No 1, 2.

³¹ Az úrbérendezés alkalmával készített tabella teljes névsora. UT.

³² NRA 1689–41. 1642. máj. 29.

³³ U. ott, 1643. máj. 19., dec. 7.

³⁴ *Petenta?* *petanta?* – ismeretlen szó.

- Foras-nál*; 1644: Kis Foras előtt (NRA 1689–41. 1644. nov. 14); 1648: Fő forras (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15).
- 1644.³⁵ *Sziget-ben szántó*, „mely föld *éődőlő* föld”; 1648 (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15); 1865 (Pesty). V. ö. 1646: Also Szyget. *Eördöngős meget*; 1646 (NRA 1689–41., 1646. jún. 20); 1648 (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15).
- Czere*; 1645 (NRA 1689–41); 1865: Alsó-, Felső Csere (Pesty); 1923: Čirjak (? , Petrov 30).
- Verbőcz felől való nyomas*; 1645: Verbőczy nyomas (NRA 1689–41).
- Nyaras között*; 1646: Nyaras közt (NRA 1689–41. jan. 23); 1648 (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15); 1865: Nyáros alya (Pesty); 1923: Njarašč (Petrov 30).
- Musa ferteje*;³⁶ 1648: Musa ferdő (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15).
- 1645.³⁷ *Balogh Pataka*.
- Matyfalvi ország ut*.
- 1646.³⁸ *Czegeres feold mellet*.
- Garbocz*³⁹ *mellet*; 1648: Karabocz allja, Garabocz (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15); 1865: Garabócz (Pesty); 1923: Garabovec (Petrov 30).
- Eteny szeg*,⁴⁰ *Ethene szeg*; 1648: Etene szeg (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15).
- Also Sziget*.
- Szegés*.⁴¹
- Gyümölczenes-ben szántó*; 1648: Giömöczenies (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15).
- Szőlős felől való nyomas*.
- Ungoro*⁴²-n szántó; 1648: Angoro, Ongoro (Ujh. 1648. F. 28. Ns 15).
- 1648.⁴³ *Felső mező*.
- Also mező*.
- Szőlősi eösven*.
- Faluvégh patak hat*.
- Kosolyas*⁴⁴ nevű helyen irtás.

³⁵ NRA 1689–41. 1644. ápr. 1. és nov. 14. (2 drb.)

³⁶ *Musa fertője*. Musa személynév, valószínűleg a szomszédos Beregmegeye Muzsaj (Musáj) községnek neve után.

³⁷ NRA 1689–41. 1645. jan. 25.

³⁸ NRA 1689–41. 1646. jan. 23., febr. 1., jún. 20.

³⁹ *Garbóc* < szl. *grabovъсъ* ‘gyertyánfa’ (Kniezsa). V. ö. a szomszédos Nagyszöllős határában 1357: *Gabruchfeu*.

⁴⁰ Etény valószínűleg magyar személynév (Hetény?).

⁴¹ *Szegés* szerepel még a Holt Tisza mentében Sásvár (1548), Szirma (1690) és Tiszaújhely (1669) határában is.

⁴² A szó, melynek eredete ismeretlen, előfordul Nagyszöllős dűlőnevei között is. Valószínűleg a két község határán átnyúló egyazon terület jelölésére szolgál.

⁴³ Ujh. 1648. F. 28. Ns 15.

⁴⁴ Nagyszöllősön szintén előfordul e név. Valószínű, hogy a két szomszédos helység határán fekvő s mindkét részre átnyúló terület jelölésére szolgál.